

NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09167

BEYNISH MIKHALEVITSH

Jacob Pat

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י צ ק ה ט ז ט

פירניש מיכאל צווייטש

ז ט י ז ג ר ז ט י ז

ארויסגעגבן 1915

פארלאג קינדער-רינג

בײַ דעם

מילדונסקאמיטעט פון ארבעטער־רינג
ניו-יארק.

קינדער-רינג-ביבליאטעק

סעריע : היסטארישע געשטאלטן

בייניש מיכאלצוויטש

פון יעקב פאט

Copyright, 1941, by
Farlag Kinder Ring
of the
Educational Department of the Workmen's Circle
New York, N. Y.

Printed in the U. S. A.

ווער איז דער מענטש?

עס איז געווען א וואכעדיקער טאג אין אקטאבער, אין יאר 1928. די יידישע גאסן פון דער פוילישער הויפטשטאט ווארשע האבן געהאט אן אויסערגעוויינלעכן אויסזען. כוואליעס פון צענדליגער טויזנטער מענטשן האבן זיי פארפלייצט. די באוועגונג פון פורן, אויטאמאבילן און סטרימקארס האט זיך אפגעשטעלט. טויזנטער מענטשן האבן געזונגען לידער פון ארבעט, פון ליידן און פון קאמף.

א געדיכטע מאסע פון הונדערט טויזנט מענער, פרויען און קינדער האט זיך באוועגט. יידן אין קורצע רעקלעך און יידן אין לאנגע קאפאטעס. יידן אין הימלעך און יידן מיט בלויע קעפ; שווארצע בערד, געלע בערד און גרויע בערד — אלץ האט זיך צונויפגעגאסן אין איין ים.

איבער דעם ים פון מענטשן האט זיך באוועגט אן אַרון*.) דער אַרון איז געווען אַרומגעוויקלט מיט אַ רויטער פאַן. אַרום אים איז געגאַנגען אַ וואַך — שטיל און שמום. פאַרויס דעם אַרון איז געגאַנגען אַ גרויסע מאַנה יידישע קינדער און געזונגען:

איז געפאלן א דעמב,

איז געפאלן א דעמב,

מיט א קאפ די אַרומיקע העכער.

די איינוואוינער האבן אַרויסגעשאַטן פון די הייזער. אַרויס פון די קעלערן, פון די הויפן, אין די טויזנטער. מאַמעס זיינען געשטאַנען מיט קינדער אויף די הענט.

ווער איז דער טויטער מאַן אין דעם אַרון? ווי איז זיין

נאַמען?

*) Coffin.

ער איז געווען א נידעריקער, מיט א געבויענער פלייצע, מיט א ווייסן קאפ, מיט גרויסע בלויע קינדערשע אויגן. כמעט ביז זיין טויט האט ער געוואוינט אין אן איינציקן צימער, אין א דאכקאמער פון א הויכן הויז.

ווי האט ער געהייסן? — ער האט נישט געהאט איין נאמען, נאר עטלעכע. מען האט אים גערופן בייניש, מען האט אים גערופן מיכאאיל, מען האט אים גערופן יוסף, מען האט אים גערופן לאזאר, מען האט אים גערופן איזכיצקי, מען האט אים גערופן — מיכאלעוויטש.

שולן האט מען גערופן אויף זיין נאמען. מען האט וועגן אים דערציילט וואונדערלעכע געשיכטעס.

וויילסמו וויסן, ווער עס איז געווען דער מענטש, וואס איז געלעגן טויט אין ארון, ארומגעוויקלט מיט א רויטער פאן? טא לייען אט די געשיכטע.

ער האט געלערנט תורה

זיין טאטע איז געווען אן ארעמער שלאסער אין דער שטאט בריסק, וואס ביים טייך בוג. ער האט געארבעט ביי דער בריסקער באן, מען האט אים אבער אפגעזאגט, ווייל ער איז געווען א ייד. זיין טאטע איז געווען א פרומער ייד, האט ער געוואלט, אז זיין יינגעלע יוסף זאל לערנען תורה און ווערן א גרויסער רב.

האט יוספקע געלערנט תורה אין בריסקער בית-מדרש. די תורה איז טיף ווי דער ים, און ער האט ליב געהאט צו שווימען אין גרויסן ים פון תורה. ער האט געלערנט ביז טיף אין די נעכט אין בית-מדרש און האט פארקלונגען די שטילקייט מיט זיין זיסן קול:

— „תנו רבנן“ האבן די רבנן געלערנט, געלערנט, האבן זיי תורה געלערנט.

האט ער געלערנט, אז משיח וועט קומען און וועט ארויס-

געמען יידן פון גלות. אלעמען וועט יעמאלט גוט ווערן. עס וועט מער קיין אַרעמקייט ניט זיין. יוספס טאַמע איז אויך אַרעם. אין שטוב פעלט ברויט. און אלע יידן אין גאַס זיינען אַרעם. האָט ער געלערנט מיט זיין זיסער שמים:

— „תנו רבנן“ האָבן די רבנן געלערנט...

אין לאַנד האָט יעמאלט געהערשט דער גרויזאָמער רוסי-שער צאַר און די יידן איז זייער שלעכט געווען. ער האָט זיי אונטערדריקט, באַלידיקט, פאַרשפּאַרט אין איין טייל לאַנד. יוסף איז נאָך יונג געווען, אָבער דאָס האַרץ האָט אים שוין שטאַרק געקלעמט און ער האָט הויך אַרויסגעזונגען פון דער תּוֹרָה:

— ער וועט קומען משיח, ער וועט קומען! אויב ניט איצטער, וועט ער קומען שפעטער, ער וועט קומען, ער וועט קומען...

וואָס עלטערע יידן רעדן?

יוסף האָט ליב געהאַט צוצולייגן אָן אויער און זיך צוהערן. וואָס עלטערע יידן רעדן צווישן זיך אין שול. רעדן זיי אַזוי: — די צער-בעלי-חיימניקעס*) זוילן איבערקערן די וועלט און אַראָפּוואַרפן דעם קייסער.

— שפּילט זיך מיט זיי, מיט די קבצנים אין די פעלערנינעס**) און ברייטע קאַפעלושן...

— זיי זאָגן — אלע גלייך, אַרעם און רייך.

— האָסטו געהערט, אַז פּאַליציי האָט אַרעסטירט שמערלס טאַכטער, אַט די פון ווייסן מויערל אויף דער גרינער גאַס? יוספּן האָבן גערודערט די רייד. אין תּוֹרָה איז וועגן דעם גאָר ניטאָ. „איבערקערן די וועלט?“ — ווי אַזוי קערט מען דאָס איבער די וועלט? „אַרעם און רייך — אלע גלייך“ — אַ?

*) מענטשן וואָס האָבן רחמנות אויף בהמות. „צער-בעלי-חיימניקס“ פּלעגט מען רופן פאַרשטעלט די ייִדישע רעוואָלוציאָנערן, כדי די פּאַליציי פון צאַר זאָל ניט ווייסן וועמען מע מיינט.

**) Pelerine.

אלע גלייך? דאס איז גאר מאדנע. שמערלס מאכטער פון ווייסן הייזל האָט געוואַלט אַראָפּוואַרפן דעם קייסער? — פון דעם פאַרדרייט זיך דער קאַפּ.

פאַר נאַכט איז ער געשטאַנען ביים ווייסן הייזל אויף דער גרינער גאַס און געקוקט מיט גרויסע אויגן. שטיל. דאָ זעט מען קיינעם נישט. די טיר איז פאַרמאַכט, ווייסע פאַרהענגלעך פאַרהענגען די פענצער.

אויף מאַרגן האָט ער ווייטער געלערנט די תּורה. לערנט ער, לערנט ער און בלייבט שטיין אין מיטן. ער האָט זיך פאַר-מראַכט. די יידן אין שול האָבן דערציילט, אז מע כאַפט „די קבצנים מיט די ברייטע קאַפעלושן אין די פעלערניגעס“, מע פירט זיי אַוועק אין וואַרשע און מע וואַרפט זיי דאַרמין אַרײַן אין טײַך, וואָס הייסט ווייסל...

— פאַר וואָס? ווייל זיי זיינען קבצנים אין ברייטע קאַפּע-לושן? וואָס ווילן זיי?

— אַרעם און רייך — אלע גלייך.

יוסף וואַלט אויך וועלן, אז אַרעם און רייך זאָלן זיין גלייך. ער דערשרעקט זיך אַליין פאַר דעם. מע טאַר דאָס נישט טאָן. פון אַזעלכע רייד ווערט מען אַ צער-בעלי-חיימניק. מע שלעפט דיך אַוועק אין וואַרשע, מע וואַרפט דיך אַרײַן אין טײַך. לערנט ער בעסער ווייטער די גמרא.

זיין שוועסטער לאה

יוסף האָט געהאַט אַן עלטערע שוועסטער, זי איז געווען אַ שניידערין. לאה האָט מען זי גערופּן. ער איז אַזוי געווען פאַרנומען מיטן לערנען תּורה, אז ער האָט גאַרניט געוואוסט, וואָס זיין שוועסטער טוט. איין מאל פאַר נאַכט האָט ער דערזען, ווי זי איז אַרויס פון זייער געסל און געגאַנגען מיט אַ מענטשן מיט אַ ברייטן קאַפעלוש און אַ פעלערניגע. עס האָט אים אַ קלאַפּ געטאָן אין האַרצן. ער

איז געבליבן שטיין און געמיינט, אז די גאנצע גאס האט זיך מיט אים אפגעשטעלט.

— דאס איז דאס. לאה אויך.

ער האט אי מורא געהאט, אי געוואלט נאכגיין לאהן מיט דעם מענטשן אין דער פעלעריגע. וועט מען אויך לאהן צו-נעמען אין מיטן דער נאכט, זי אוועקשלעפן אין ווארשע און אריינארפן אין ווייסל? ...

ער וואלט עס ניט געלאזן. לאה איז א גומע. ער האט געזען, ווי לאה ברענגט איר פארדינסט און גיט אוועק דער מאמען. די מאמע נעמט ביי לאהן, זיפצט אפ און שאקלט טרויעריק מיטן קאפ:

— לאהקע ... לאהקע!

און די מאמע קויפט ברויט, און ער, יוסף, עסט דאס ברויט. ער עסט לאהס ברויט. ער האט גאר ביז איצט ניט גע-טראכט וועגן דעם.

ווייל גאר לאה שיסן דעם קייסער? פאר וואס וויל זי דאס? וואס האט זי צו אים? — און מע וועט זי אריינארפן אין ווייסל אריין.

יוסף האט א געשריי געמאן פון ווייטאג.

דער סוד פון קעסטעלע

ער האט באמערקט, אז לאה עסקט זיך אפט ביי א קעס-טעלע, וואס שטייט אונטער איר בעט. דארט אין קעסטל מוז עפעס זיין!

ער האט זיך דערקליבן צו אים. דאס קעסטל איז געווען אפן, ווייל לאה האט פארגעסן צו פארשליסן. קיינער איז ניט געווען אין שטוב, בלויז ער און דאס קעסטעלע.

ער האט אריינגעקוקט אינעווייניק. וואס ליגט דארטן? — ביכעלעך ליגן דארטן, קליינע, דינע ביכעלעך. ער האט נאך קיין מאל ניט געזען, מען זאל מאכן אזעלכע קליינע ביכעלעך

אויף אזא דינעם פאפיר און מיט אזעלכע דראַבנע (* אותיות. ער האָט איין ביכל אַרויסגענומען, דאָס קעסטלעלע אַוועקגע- שטעלט צוריק אויפן אַרט און אַוועק מיט אים אין בית-מדרש. דאָרט איז שוין קיינער ניט געווען, חוץ דעם אַרונ-קודש, אַן אַלטן שטענדער***) און אַ גמרא. אין בית-מדרש איז געווען פינצטער, בלויז שאַטנס זיינען געשטאַנען אויף די ווענט. פון זיך אליין טוט אין דער שטילקייט אַ קרעכץ אַן אַלמער שמענ- דער. יוסף האָט אָנגעצונדן די אָנגעשמאַלצענע ליכט אויף זיין שטענדער און אַרויסגענומען פון באַהעלטעניש דאָס געגנבעטע ביכעלע :

„פּראָצעס פון 193 — רעדע פון סאַפּיאַ באַרינאַ.“

צום ערשטן מאל אין זיין לעבן האָט ער געלייענט אַ ביכל ביו איצט האָט ער געלערנט, ניט געלייענט. עס איז אַזוי אַנדערש. סאַפּיאַ באַרינאַ איז אַ מיידל. מען משפט זי, ווייל זי האָט געוואָלט פּרייהייט און גערעכטיקייט. זי האָט געוואָלט, אַז אַלע זאָלן זיין גלייך — אַרעם און רייך. רעדט זי צו די ריכטער, וואָס זיינען געווען גענעראַלן. זי רעדט אַזוי מאַדנע. ער הערט ווי עס קלינגט איר שמים :

— איר וועט מיך פאַרמשפטן, איר וועט מיך פירן צו דער תּליה און איך וועל גיין צו איר מיט שטאַלץ, מיט אַן אויפ- געהויבענעם קאַפּ, ווייל איך וועל גיין מיט דער גערעכטיקייט. איך וועל גיין מיט די אַרעמע. ווי ער וואָלט שטיין נעבן סאַפּיען, ווי מע וואָלט אים גע- משפט צוזאַמען מיט איר.

ער האָט דאָס דינע ביכעלע באַהאַלטן אין קעשענע. ער האָט שנעל אויסגעלאָשן דאָס ליכט אויפן שטענדער און געבליבן זיצן אין דער פינצטער מיט אַ קלאַפּענדיק האַרץ. ער האָט גאַרניט געוואוסט, אַז אין דער פינצטער האָט אים די אומבאַקאַנטע סאַפּיע גענומען פאַר דער האַנט און אַרויס- געפירט אויף אַ שוועל פון אַן אַנדער וועלט.

***) Like a stand for a speaker.

(* וויער קליינע.

מע שווימט איבער וואסער

יוסף האָט זיך צוגעהערט, ווי זיין שוועסטער לאה זינגט אַרויס פון קיך :

„הערט אויס, מענטשן די גרויסע קלאַג,
וואָס האָט אין לאַדזש פאַסירט,
ראש חודש איר*), דעם ערשטן טאָג
האַט מען יידעלעך ראַכירט“.

עס האָט גאַנץ אַנדערש געקלונגען אין זיינע אויערן
די שמייס פון זיין שוועסטער. ער האָט זי געפרעגט :

— לאה, וואָס האָט אין לאַדזש פאַסירט ?

— דעם ערשטן טאָג זיינען אַרבעטער אַרויס אין גאַס מיט
אַ רויטער פּאַן. דער גובערנאַטאָר**) האָט אַרויסגעשיקט קאַ-
זאַקן, וועלכע האָבן געשאַסן אין די אַרבעטער. אַנדערע אַר-
בעטער האָט מען געכאַפט און דער גובערנאַטאָר האָט געהייסן
זיי שמייסן אין מיטן דער גאַס.

— פאַר וואָס זיינען אַרויס די אַרבעטער מיט אַ רויטער
פּאַן ?

— ווייל זיי זיינען קעמפער קעגן די רייכע און קעגן דעם
קייסער.

— פאַר וואָס זיינען זיי קעמפער ?

— ווייל די רייכע באַרויבן זיי און דער קייסער פאַרשקלאַפט
זיי.

לאה איז געוואָרן זייער וויכטיק אין זיינע אויגן. יענעם
אַונט האָט זי אים גערופן, ער זאל מיט איר אין ערגעץ גיין,
אַבער קיינעם גיט דערציילן.

ער איז געגאַנגען. זיי זיינען געקומען אין אַ וועשערניי.
ביי באַליעס***) וואָסער זיינען געשמאַנען וועשערניס און גע-
וואַשן וועש. איינע האָט אַ רוף געמאַן צו לאהן :

— גיי ווייטער.

(*) ראש חודש — דער ערשטער טאָג פון מאַנאַט ; איר — דער נאָמען
פון דעם אַכטן ייִדישן חודש.

) Governor. *) Wash-tubs.

זיי זיינען אריינגעקומען אין א זייטיקן אלקער, וואס איז פול געווען מיט מענטשן — אפשר צוואנציק זיינען זיי געווען. אלע האבן געשוויגן און איינער האט גערעדט:

— די פויערים ווערן געשמיסן פון די פריצים. זיי הונגערן. פערציק טויזנט זיינען געשמארבן פון הונגער אין איין טאג באווער געגנט...

יוסף האט צום ערשטן מאל געהערט וועגן די פויערים אין די דערפער. אבי ער האט געמיינט, אז בלויז די יידן איז שלעכט. ער האט געהערט די רייד מיט פארמאכטע אויגן און אן אפן מויל:

— גייען די קעמפער אין פאלק אריין און וועקן אים אויף פון שלאף...

נאך דעם האט מען געזונגען א ליד, וואס ער האט נאך קיין מאל נישט געהערט:

„פריינד, דו פריינד, דו ברודער מיינער,

דו ליידנדער ברודער...”

„ליידנדע ברידער.“ איצט האט ער געהערט, אז זיי זיינען הונדערטער טויזנטער. אפשר מיליאנען. א האלבע וועלט איז פול מיט זיי. אט די וועשערינס ביי די באליעס געהערן אויך צו זיי. לאה אויך. און ער, יוסף...

ווען ער איז ארויס אין דרויסן מיט דער שוועסטער און מיט א מענטשן אין א פעלעריגע, איז שוין געווען שפעט אין אונט. און דער הימל איז געווען מאדנע אויסגעשטערנט און אויסגעזען אנדערש ווי אלע מאל. יוספן האט שוין געצויגן אין אלקערל. ער האט שוין נאך דעם געשלונגען די געהיימע ביכלעך איינעם נאך דעם אנדערן.

פרייטיק פאר נאכט האט מען זיך געזאמלט אין וואלד, אויף יענער זייט פון טייך בוג. יוספן האט מען אויך גענומען. א רעדנער האט גערעדט. ער האט גערעדט וועגן דעם, ווי עס איז געפאלן אין פראנקרייך די באסטיליע. „די באסטיליע“...

יוסף הערמט צום ערשטן מאל דאס וואָרט, און דער רעדנער דערציילט, ווי די אַרבעטער האָבן זי געשמורעמט. זיי האָבן איינגענומען פּאַרזיז. עס איז מער נימאָ בריסק, און ס'איז מער נימאָ דער וואָלד. יוסף איז איצט אויך אין פּאַרזיז. ער איז דאָ איינער פון יענע, פון די אַרעמע, וואָס שמורעמען די באַ-סטיליע, און ער שמעלט איין דאָס לעבן פאַר „פרייהייט, גלייכ-הייט און ברידערלעכקייט“.

עס איז שמיל געוואָרן אין וואָלד. די רויטע פאַן האָט מען פאַרברענט*) און געזונגען דערביי אַ ליד:
„שמורעמס, איר ביזע,

איר טראַגט זיך איבער אונדז“.

— מען זאָל קיינעם ניט דערציילן, וואָס אין וואָלד איז געווען — זאָגט זיין שוועסטער לאַה.

— דאָס זאָל בלייבן אַ סוד.

— אויף צוריק וועגס זאָל מען זיין פריילעך, מען וועט ניט זיין איבער דער בריק, נאָר אַריבערשווימען מיט שיפלעך. אזוי האָט מען געמאָן.

ס'איז שוין געווען ווייט נאָך ליכטבענטשן. צום ערשטן מאל אין דער שמאַט האָבן יונגע יידן פרייטיק-צו-נאַכט גע-שוואמען אויף שיפלעך און זיי האָבן נאָך געזונגען אויך. פרומע יידן האָבן געהערט, אז מען זינגט אויפן וואַסער זיינען זיי אַרויס צו זען, ווער עס שווימט שבת אויפן וואַסער און זינגט.

— יידן גאָר ? !

— אזא זאָך זאָלן מאַן יידן אום שבת ! אזא עברה ! ... דאָס זיינען ניט קיין יידן, נאָר — רשעים, דאָס זיינען די מיט ברייטע פעלערניגעס, מיט די קאַפעלושן, די „ברידער און שוועס-טער“. די פרומע יידן האָבן זיי פאַרוואַרפן מיט שטיינער און העלצער און זיי געשאַלטן :

— אז ניט געדאַכט זאָלט איר ווערן.

(*) אזוי האָט מען געמאָן כּדי די פאַן וואָלד ניט אַריינפאַלן אין די הענט פון פּאַליציי.

יוסף פארלאזט בריסק

פון ווילנע זיינען געקומען קיין בריסק לערערס צו לערנען די ארבעטער. צוויי זיינען זיי געווען. זיי האבן זיך באזעצט אין א באזונדער שטיבעלע הינטערן שטאט און באלד האט מען עס גערופן: „דאס שטיבעלע פון די צער-בעלי-חיימניקעס“. עס האט ניט לאנג געדויערט און מען האט דערציילט, אז די ארבעטער ווילן מער ניט ארבעטן 15 שעה א טאג און נאך צו דעם שבת-צונאכטס. זיי ווילן ארבעטן בלויז 12 שעה א טאג און שבת-צונאכטס — גארניט.

נאך דעם האבן די ארבעטער פארשמריקט. זיינען די בא-לעבאטים ביז געווען און אנגעוויזן דער פאליציי, וועמען מען זאל שלעפן אין טורמע אריין.

יוסף איז שוין מער ניט געגאנגען אין בית-מדרש. ער איז געווען מיט די לערערס און מיט די ארבעטער. עס זיינען אין שול זיך צונויפגעקומען אפשר טויזנט ארבעטער צו רעדן וועגן סמרייק — סמאלערס, שלאסערס און שניידערס.

יוסף האט אליין ניט געוואוסט, ווי אזוי ער איז געקומען אויף דער בימה*) און ווי אזוי איז דאס געשען, וואס אט שטייט ער און רעדט פאר א גרויסן עולם אין שול. ער האט גערעדט מיט א הארץ און מיט שכל און האט דערציילט א משל פון דער גמרא און א מעשה פון א דינעם ביכעלע. ווען ער האט גערעדט וועגן דער ארעמקייט פון די ארבעטער, האבן אלע געוויינט. ווען ער האט גערעדט וועגן די יידן, וואס דער קייסער שלאגט זיי, האבן אלע געפילט, אז ער רעדט טאקע וועגן זיי אליין.

אז ער האט געענדיקט רעדן, האט ער דערשפירט, ווי ער וואלט אראפ עפעס פון א זייער הויכער געביידע אויף דער ערד. ער האט זיך ארומגעקוקט, ווי ער וואלט ניט וויסן, וואו ער געפינט זיך.

— „אז דו האסט גערעדט וועגן די לידן פון די פרויען,

*) Bema, pulpit.

האב איך געשפירט אז דו רעדסט וועגן אונדזער מאמען" ...
— האָט אים שפעטער געזאָגט זיין שוועסטער לאה.

מען האָט דעם סוד וועגן זיין רעדע אין דער גרויסער שול
ניט געקאָנט איינהיטן. אויף מאָרגן האָט מען אים גערופן צום
פּאָליציי-מייסטער*) — אַ גרויסער, הויכער און פעטער גוי, באַ-
האַנגען מיט קליינע צלימלעך און בלעכלעך. ער האָט אויף
אים געשריען: „די אַרבעטער העצעסטו קעגן גאָט און קעגן
קייסער. וועסטו ביי מיר פאַרפוילט ווערן אין טורמע!“

אין שטאָט האָט מען געזאָגט, אז מען האָט יוספּן געכאַפט,
אַפּגעשיקט קיין וואַרשע און אַריינגעוואָרפּן אין ווייסל. ס'איז
געווען נאָר אַ מעשה. אין שטאָט האָט ער אַכער מערניט גע-
קאָנט פאַרבלייבן. אויף אַ פּויערשן וועגל איז ער פאַרבייגעפאַרן
זיין טאַטע-מאַמעס הויז און שטומער הייט מיט אים זיך געזעגנט.

ער הייסט שוין מיכאאיל

ער הייסט שוין ניט מער יוספּ, ער הייסט שוין מיכאאיל,
כדי פּאָליציי זאָל אים ניט געפינען. ער באַהאַלט זיך אויס
און ער לערנט. ער לערנט איצט וועגן דער וועלט און וועגן
די מענטשן. וואָס מער ער לערנט, פילט ער אַלץ בעסער, ווי
גוט עס איז אוועקצוגעבן דאָס לעבן פאַר גערעכטיקייט. מיטן
גאַנצן האַרצן גלייבט ער, אז עס וועט קומען אַ צייט און אַלע
מענטשן וועט זיין גוט אויף דער וועלט — אַרעם און רייך,
אַלע גלייך.

ער פאַרט פון שטאָט צו שטאָט. גייט אין די פאַבריקן,
קומט אויף פאַרוואַמלונגען, אין די וועלדער און אין די שולן —
און רעדט. ער זאָמלט צונויף די אַרבעטער, לערנט זיי און
פאַראייניקט זיי. און עס איז אזא פּרייד צו זען, ווי עס וואַקסט
די מחנה, ווי די מענטשן הערן מיט גוטן גלויבן און זיינען נאָך
דעם גרייט דאָס לעבן אוועקצוגעבן.

*) Chief-of-Police.

זיינע רייד זיינען איינפאכע און קלארע. ער רעדט וועגן
דער פרייהייט וואָס וועט קומען :

— קאָן דען ווער זאָגן צו דער זון, זי זאל ניט אויפשטייגן ?
— ניין ! קאָן דען ווער זאָגן צו די פעלדער, זיי זאלן ניט גריי-
נען ? — ניין ! אזוי קאָן מען ניט זאָגן צו דער פרייהייט, זי
זאל ניט קומען, צו דער ברידערלעכקייט, זי זאל אונדז ניט אַרומ-
נעמען.

און זיין קול קלינגט ווי אַ זילבערנער גלאַס אין פעלד :

— ברידער און שוועסטער ! ...

ער רעדט וועגן דעם קייסער, דעם אונטערדריקער, וועגן
די קאָזאַקן און זשאַנדאַרן, וועגן טורמעס און תּלוּת (*). ער
רעדט וועגן די ליידן פון די יידן.

— מיר, יידן, זיינען די שקלאַפּן פון די שקלאַפּן, אונדז האָט
מען פאַרשפּאַרט אין אַ פינצמערער געמאַ. פאַגראַמען מאַכט
מען איבער אונדז. מע פייניקט אונדז. הונגער איז אונדזער
ברויט. שפּאַט און שרעק באַגלייטן אונדז. ווי לאַנג נאָך, ווי
לאַנג נאָך וועט איר דולדן, ברידער מיינע. שטייט אויף, איר
אלע, ווער ווי שקלאַפּן ...

אזוי גייט ער איבער שטעט, ניט יוסף, נאָר מיכאַאיל.

אין ביאַליסטאָק אין אַ דאַכקאַמער

דער בעלעוועזשער וואַלד איז אַ גרויסער, געדיכטער און
פינצמערער. דאָרט האָט געוואוינט אַ יידישער פּריץ. האָט
זיך מיכאַאיל פאַרשמעלט פאַר אַ לערער, געלערנט מיט די קינד-
דער פון פּריץ און מיט די אַרבעטער אין וואַלד ... ביז ער האָט
געמוזט אַוועק, ווייל פּאַליציי האָט אים דערשמעקט.

פון בעלעוועזשער וואַלד איז ער געגאַנגען קיין ווילנע און
דאָרט געלערנט מיט די אַרבעטער, און אַליין אויך געלערנט
אין די ביכער, ביז ער האָט געמוזט אַוועק פון דאָרטן.

ער האָט מערניט געקאַנט זיין מיכאַאיל און איז געוואָרן

*) Gallows.

בייניש מ'כאלעמיוויטש (דער דריטער פון לינקס) מיט אַ גרופע רעוואָלוציאַנערן אין טיבר.

בייניש. איז בייניש אָנגעקומען אין דער גרויסער שטאָט פון
די יידישע פּאַבריק-אַרבעטער — אין ביאַליסטאָק.

דאָרט האָבן זיך צען טויזנט וועבער געגרייט צו אַ סטרייק,
ווייל זיי האָבן געוואַלט אַרבעטן מיט אַ שעה ווייניקער יעדן
טאָג און פאַרדינען אויף אַ ריכטיק שטיקל ברויט.

שיינע-רייזל, די אַגיאַטאַטאָרין, די טאַכטער פון אונטער-שמש
פון קלויז, האָט געפירט די מאַסע. אַ קליינע, אַ קיילעכדיקע,
מיט גוטע העל-גרויע אויגן, מיט פּרישע באַקן, מיט אַ פּלאַס-
פייער אין אירע גלידער, האָט זי געצויגן די פּאַבריקן נאָך
זיך. פאַר קיינעם און פאַר קיין זאָך האָט זי ניט מורא געהאַט,
אַפילו פאַרן טויט ניט. זי האָט ליב געהאַט דעם קאַמף. זי
פּלעגט זיך אַריינרייסן אין פּאַבריק, הייסן אַפּשטעלן די מאַ-
שינען און זיך שטעלן רעדן צו די אַרבעטער. באַלד איז די
פּאַבריק געוואָרן אירע. די אַרבעטער זיינען געווען מיט איר. זי
האַט געבראַכט ביינישן אין דער פּאַבריק. האָט ער אזוי גערעדט:

— פון גרויען טאָג ביז דער פינצטערער נאַכט האַרעוועט
איר, און וואָס האָט איר פאַר דעם? — הונגער האָט איר. פון
געבאָרן ביזן פאַרלאָרן — איין קבר. גרוי ווערט איר פאַר דער
צייט! אָבער ווער ווערט רייך און פעט? זיי, די פּאַבריקאַנטן.
ווער זאַמלט גאָלד און זילבער? — זיי, די פּאַבריקאַנטן. ווער
גייט אין זיידנס און אין סאַמעט? — זיי, די פּאַבריקאַנטישע
זויבער און טעכטער. פון אונדזער פּראַצע לעבן זיי. פון אונדזער
שווייס ווערן זיי רייך.

פאַר וואָס? — ווייל בלינד און נאַריש זייט איר. וואָס
וואַלט איר, ברידער, געזאַגט, ווען אַ גביר וואַלט צוגענומען
די זון און געזאַגט, אַז זי איז זיינע? — אָבער אַז זיי נעמען
צו די פעלדער — מעגן זיי? אַז זיי נעמען צו די מאַשינען,
מעגן זיי? און אַז זיי נעמען צו אונדזערע יאָרן — מעגן זיי?"
אַ גרויסער סטרייק איז אויסגעבראַכן. צען טויזנט זיינען
ארויס פון די פּאַבריקן צום סטרייק.

שמאט איז געגאנגען כאדארפס, אזוי ווי דער שטאמזייגער
וואלט זיך אויפהייבן פון מארק. סאלדאטן אויף פערד האבן
גערופן איבער די הויפטגאסן.

אויפן שולהויף ביי דער גרויסער שול זיינען געווען אפשר
צוואנציק טויזנט מענטשן. ביניש איז געשטאנען אויף אומ-
באקאנטע פלייצעס און גערעדט.

צוויי ווייסע בתי-מדרשים און די אלטע גרויסע שטאטשול
זיינען דארט אויך געשטאנען. צווישן די בתי-מדרשים און דער
אלטער שול זיינען געווען טויזנטער יידן בעלי-מלאכות — זע-
כער, שפיגער, שערער. ביניש איז געווען העכער איבער
אלעמען, און ער האט אזוי גערעדט:

— „אהער, אויפן שולהויף פלעגן צענדליגער יאָרן קומען
געבויגענע און געשלאגענע יידן. היינט שטייען דא צום ערשטן
מאל שטאלצע יידן, מוטיקע. הייבט אויף אייערע קעפ, יידן-
ארבעטער, יידן-קעמפער!“

זיין שטים האט געקלונגען איבערן שולהויף. יעדער איינער
האט דערפילט, אז ער איז געוואָרן יינגער, מונטערער און גרייט
איז ער צו שמרייטן און קעמפן.

דעם זעלבן אָונט איז ביניש געזעסן אליין אין דער קליינער
ארעמער סאלקע*) און געשריבן אַן אויפרוף צו די ביאליסטאָקער
וועבער. אין קעלער פון אַן אנדער הויז, אין אַן אנדער גאס,
האבן געוואַרט אויפן אויפרוף געהיימע דרוקער.

ווען ביניש איז אָבער אַרויס פון דער דאָכקאָמער אין
דרויסן האט ער דערשפירט אַ פאַר בליקן, געווענדט צו אים,
פון וועלכע עס האט געשאַסן מיט ביזן פיער. די בליקן האט
געטראָגן נאָך אים אַן אומבאָקאָנטער מענטש. ביניש האט
דערשפירט — אַ שפּיאָן!

ער האט זיך אַריינגעדרייט אין אַ הויף, פון דעם הויף אין
אַ צווייטן, אַריינגעכאַפט זיך אין דינער-אַניעס געסעלע. דער
מענטש מיט די שפּיזיקע בליקן האט אים פאַרלאָרן.

(*) דאָכקאָמערל.

ער האָט אַבער נים געוואוסט, אז אין דער זעלבער צייט זיצן שוין ביי אים אין דאָקאָמער אַגענטן פון דער פּאַליציי. שפּעט אין דער נאַכט איז בייניש געגאַנגען אַ היים. ווען ער איז צוגעקומען נאָענט צום הויז, זיינען אים אַנטקעגן געקומען צוויי אַרבעטער און אַ שעפּטשע געמאַן :

— בייניש, קום מיט אונדז.

ער איז אַוועק מיט זיי. און שוין מער צוריק נים געקומען אין זיין סאַלקע.

אין דער זעלבער נאַכט האָט ער פאַרלאָזן די שמאַט. דעם סטרייק האָט מען אַבער געוואונען.

פּרץ און בייניש

עס זיינען געלאָפּן די חדשים. בייניש איז שוין געווען אין וואַרשע. וועגן ביינישן האָבן זיך געטראָגן צווישן פּאַלק וואונ- דערלעכע געשיכטעס :

— ער וואַרפט פּלאַמען אין פּאַלק און אַלץ פּלאַקערט אויף ...

דער גרויסער יידישער שרייבער י. ל. פּרץ האָט געהערט וועגן ביינישן און ער האָט געזאָגט צו זיינע פּריינד :

— „כ'וואָלט אים וועלן זען מיט מיינע אייגענע אויגן“.

פּרצן האָט געצויגן צו די קעמפּער. ער האָט געוואָלט זיין נעענטער צו זיי. ער האָט געהערט, אז די אַרבעטער לייענען זיינע מעשיות מיט באַגייסטערונג. ער האָט אַבער געוואָלט זיין מיט זיי.

איין מאַל פאַר נאַכט, אין אַ וואַכעדיקן טאָג, אין טונקעלן זאַקסישן גאַרטן האָבן זיי, פּרץ און בייניש, זיך געטראָפּן. זיי האָבן געקוקט איינער אויף דעם אַנדערן מיט גרויס נייגעריקייט :

— דער גרויסער שרייבער פון „באַנטישע שוויג“ ... האָט בייניש געטראַכט.

— דאָס איז דער גרויסער אַגיטאַטאָר, וואָס באַגייסטערט די מאַסן ... — האָט פּרץ געטראַכט.

עס איז געקומען א לבנהדיקער אונט איז זאקסישן גארטן.
זיי ביידע — בייניש, א בלאַנדער, פּרץ, א שוואַרצער, האָבן
לאַנג שפּאַצירט אין די טונקלע אלייען. בייניש האָט דער-
ציילט פּרצן וועגן די אַרבעטער, וועגן די בונדיסמן, וועגן די
פאַרזאַמלונגען אין די וועלדער, וועגן די סמרייקן און די טורמעס,
וועגן די נייע יידן.

— זיי ווילן באַפּרייען די יידן צוזאַמען מיט דער וועלט דער
גאַנצער ...

פּרץ האָט געהערט און געזאַפט אין זיך די רייד פון דעם
יונגן מענטשן מיט דער בלאַנדער באַרד, מיט דעם גרויסן קאַפּ
און בלויע אויגן. און אים אַ פּרעג געמאַן:
— איר האָט אויך די נביאים געלערנט? ...
— געלערנט אין בית-מדרש.

פּרץ האָט געזאָגט, אַז ער וויל ניט בלויז שרייבן. ער וויל
קומען צו די מענטשן. ער וויל צו זיי רעדן.

— איר קאַנט אַריינפאַלן און מען וועט אייך אַוועקפירן
אויף יאַרן אין טורמע, קיין סיביר.

— נו, און איר? פאַר וואָס האָט איר ניט קיין מורא?
— איך? ... — האָט בייניש געשמייכלט — וועל איך אַריי-
פאַלן, וועט קומען אַן אַנדערער, אַבער איר, פּרץ, ווער וועט
אייך קאַנען פאַרבייטן? — קיינער ניט!
— איך קאַן ניט פאַרבלייבן אַן אַ זייט.

צו לאַנג האָבן זיי ניט געקאַנט זיין אין זאקסישן גארטן.
זיי האָבן זיך שפּעטער ווידער געטראָפּן. דער צענזאָר האָט אַליץ
אַפּטער אויסגעשטראַכן אַרטיקלען פון פּרצעס „יום-טוב-בלעט-
לעך“ (*). איין מאל האָט געזאָגט פּרץ צו ביינישן:

— איך האָב געמיינט, אַז דער צענזאָר וועט ניט דערלויבן
דרוקן מיין דערציילונג „די פּרומע קאַץ“, אַבער ער האָט דער-
לויבט. מסתמא, האָט ער ניט פאַרשטאַנען וואָס איך האָב אויסן
* דער נאָמען פון דעם זשורנאַל וואָס פּרץ האָט דאָן אַרויסגעגעבן.

געווען. אבער אויב ער האט ניט פארשטאנען, ווי וועלן עס פארשטיין די ליענער?

— זיי זיינען קליגער פארן צענזאר, הגם זיי זיינען שניי-
דערס און שוסטערס.

פריץ האט אלץ פארלאנגט צו קומען צו די ארבעטער און רעדן. בייניש האט אים ניט געקאנט אפזאגן. האט מען דאס אזוי געמאכט:

עס האט געהייסן, אז יעדן שבת פאר נאכט לערנט פריץ מיט יידן חומש אין שול, אזוי ווי דאס טוט א מגיד*). דאס איז געווען אין א שול אויף קופעצקע גאס אין ווארשע. פריץ האט געלערנט חומש און דערביי אריינגעמייטשט זיינע געדאנקען. די שול איז פול געווען מיט יידן, מיט יידישע ארבעטער.

— תרח, דער פאטער פון אברהם... האט פריץ געלערנט מיטן עולם פון חומש און דערציילט וועגן יענער ווייטער צייט, וועגן דעם לעבן פון די מענטשן אין אוראלטער, אין מיטל-עלטער, געקומען צו דער היינטיקער צייט...

די שול איז איבערגעפאקט — קאפ אויף קאפ, אבער עס שיינט ארויס דער גרויסער שווארצער קאפ פון פריץ מיט זיינע בליציקע אויגן. דער עולם קוועלט פון די וואונדערלעכע רייד, עס ווערט פון זיי ליכטיק, אלץ באקומט מער זין — אלץ ארום, דאס אייגענע לעבן, דער היינט, דער מארגן. צווישן עולם געפינט זיך אויך בייניש מיטן בלאנדן קאפ און בלויע אויגן. ער קוועלט מער פון אלעמען. ער פילט זיך אזוי נאענט צו פריץ, ווי צו א ברודער.

א ביסל שפעטער האט פאליציי ארעסטירט דעם גרויסן שרייבער פריץ און אים אפגעפירט אין דער טורמע פון „10טן פאווליאן“. ער איז דארטן געזעסן ניין מאנאטן.

אין דער זעלבער צייט האט מען אויך ביינישן ארעסטירט. פאליציי האט אבער ניט געוואוסט, אז ער איז בייניש. זי האט געמיינט, אז ער איז סתם אזוי א ייד פון גאס.

*) Preacher.

גלייך נאך דעם, ווי מען האט אים ארעסטירט, האט זיך באוויזן אן עלטערער ייד אין פאליציי, וועלכער האט זיך פאר-שטעלט פאר ביינישעם א פעמער, און ער האט זיך צעשריען אויף אים:

— אן אויסווארף ביסטו, א שייגעץ. נארישקייטן מוסטו... זאלסט זיך מער ניט שלעפן אויף די פארוואלונגען... דאנק דעם פריסטאו (*), פאר וואס ער לאזט דיך ארויס, דאנק אים, דו לאבסט איינער.

בייניש האט זיך קוים איינגעהאלטן פון לאכן און ער איז ארויס פון ארעסט. א לאנגע צייט נאך דעם האט ער שוין פרצן ניט געזען.

דער ערשטער ארעסט

ער האט מער ניט געקאנט פארבלייבן אין ווארשע. ער האט זיך געזעגנט מיט די חברים אין דער געהיימער דרוקעריי און געמוזט פארלאזן די שטאט. ער האט געוואוסט, אז פאליציי האט ארויסגעשיקט נאך אים שטעקבריוו (**), מען זאל אים פאקן און ברענגען.

ער איז געווען פארויכטיק. ווען ער איז ארויס פון דער דרוקעריי, איז פארויס אים געגאנגען א חבר צו זען, אויב דער וועג איז „ריין“. הינטער אים איז געגאנגען בייניש.

ער איז געגאנגען פארטראכט. וואו געמאגט, ניט גע-נעכטיקט, וואלגערט ער זיך אום איבער שמעט. ענדערט זיין אויסזען, ענדערט זיין נאמען — עס איז אבער ווערט. יעדער איינער דארף אזוי מאן. ווען אלע מענטשן וואלטן דאס פאר-שטאנען, וואלט מען געקאנט איבערמאכן די וועלט אין פאר-לויף פון איין מאג.

אזוי איז ער געגאנגען און געטראכט. ער איז געגאנגען צווישן דעם געדראנג פון מענטשן אויף דער יידישער גאס. איי-

*) Police-Captain.

(**) מומטוילונג פון פאליציי אז מע זוכט עמעצן.

נער שמופּט דעם צווייטן, איינער לויפּט פּאַרויס דעם אַנדערן — אַלע איילן זיך, יאָגן זיך, ווערן געטריבן.

זיי זיינען דאָך אַלע אַרעמע מענשן. גייט פּאַרביי אַ מענש
און לאַכט. געפעלט עס ביינישן, וואָס אַ מענש לאַכט. קוקט
ער אים נאָך. ערשט דער מענש גייט צו צו אים נאָענט און
לייגט אַרויף זיין האַנט אויף ביינישעס פּלייצע. ס'איז אַ גרויסע,
שווערע און פעסטע האַנט. בייניש וויל זיך אַ דריי טאָן און
קאָן נישט. באַלד האַט ער דערפּילט:

— קאַפּוט ...

ער האַט דאָך געפרוּאוּט זיך אַרויסרייסן. עס איז געוואָרן
אַ געזעמל פּון מענשן. דער מענש, וואָס האַט אים געהאַלטן
פעסט, האַט זיך פּאַרשמעלט פּאַר אַ שיכור און געשריען:

— אַט דער מערדער האַט געכטן אַ מענשן דערשמאַכן.

— ס'איז אַ ליגן ...

מענשן מיטן זיך אַרײַן. דער טומל ווערט גרעסער. מען
פּייפּט. פּאַליציי איז שוין דאָ. מען שלעפּט אַרויף ביינישן
אויף אַ דראַשקע*). ער וויל זיך אַרויסרייסן, אָבער מען האַלט
אים פעסט. מען האַט אים געבראַכט אין טורמע. דער גרייז-
גרוער פּאַלקוואַניק**), דער טורמע-שעף, מיט קעזישע אויגן און
אַ לייס-שאַרן געזיכט, האַט שמיל געפּרייט זיך, ווי אַ ראַכע
קאַץ, און גערעדט ווי צו זיך:

— קום מיט מיר, טייערינקער, קום מיט מיר ...

ער האַט אים געפירט איבער טרעפּ, קאַרידאָרן און אַרײַן-
געפירט אין אַ טונקעלן איינצל-קאַמער. אין דרויסן איז געווען
ווינטער. דאָ, אין קאַמער, איז קאַלט געווען.

בייניש איז דאָ צום ערשטן מאַל. אַט דאָס איז דאָס —
די טורמע. ער קוקט זיך אַרום. דאָס „אייגל“ אין מיר רוקט
זיך אָפּ און עס קוקן אַרײַן אַ פּאַר קליינע אויגן פּון אַ וועכטער:
— ברויט מיט וואַסער וועל איך דיר באַלד דערלאַנגען ...

זאָגט ער אים אָן.

*) Cab. **) Colonel.

בייניש איז אליין געבליבן. ער האָט געקוקט אויף דער גרויער וואַנט. ווער זיצט פון יענער זייט?

ער האָט זיך געהאַט אויסגעלערנט די שפראַך פון וואַנט-קלאַפּן*). אַפּשר זאַל ער זיך צונויפרעדן מיט יענער וואַנט? — עס איז שטיל אין מוהמע-קאַמער. בייניש זיצט אויף דעם הילצערן בענקל און מראַכט. וועגן וואָס מראַכט ער? פאַר וואָס האָט ער זיך גראַד איצט דערמאַנט אָן דער מאַמען און אָן דער שוועסטער לאַה? ... פּלוצעם: מי-ק-מאַק ... מי-ק-מאַק ... מע קלאַפּט.

מע קלאַפּט אין וואַנט. ער הערט זיך צו. יא, ער פאַר-שטייט, וואָס מע קלאַפּט. ער הערט זיך צו בעסער און הערט ווי מע קלאַפּט אויס:

— אַ ניי יאָר ... אַ ניי יאָר ...

היינט איז ניי-יאָר אַוונט. בייניש האָט עס גאָר פאַרגעסן. האָט ער אויסגעקלאַפּט צוריק אָן ענטפער: — אַ ניי גליק.

אַרויסגעפאַלן די ביקס

אין „10 פּאַוויליאָן“, וואו בייניש איז געזעסן, איז געווען שטיל און אומעטיק. טעג און וואַכן האָט בייניש קיינעם ניט געזען, חוץ דעם זשאַנדאָר און זיינע אייגענע גרויע קליידער. שפעטער זיינען געקומען די ביכער. אין דער ביבליאָמעק פון דער מורמע זיינען געווען אַלמע ביכער פון גרויסע שרייבער. בייניש האָט זיך אַריינגעטאַן אין די ביכער פון פרימאַרגן ביז אין אַוונט. צום מערסטן האָט ער ליב געהאַט די ביכער פון געשיכטע.

פון מאַל צו מאַל פּלעגט ער אויפהייבן די אויגן פון די ביכער און זיך פאַרמראַכטן. ער זעט ניט די ווענט פון מורמע.

(* דורך קלאַפּן אין די מורמע-ווענט פּלעגן רעוואָלוציאָנערן זיך דורכרעדן. זיי האָבן געהאַט אַ סיסטעם ווי אויסצוקלאַפּן יעדן בוכשטאַב פון אַלף-בית.

ער קוקט אין דער ווייטער פארגאנגענהייט און אויך אין דער צוקונפט אריין. ער זעט גוטע און שטילע פאנטאזיעס. פלוצעם דערשפירט ער, אז עס קוקט אויף אים אַ ביזן אויג. איינ-איינציק גרויס אויג. דאָס האָט דער טורמע-וועכטער געקוקט דורכן „אייגל“ אין דער טיר. שמאַר, שמום און ביזן.

וויפל איז דער זייגער? — דאָס פלעגט בייניש וויסן לויט דעם, ווי עס פלעגן זיך ביימין די וועכטער. וואָס קומט פאַר דאַרמין אין לאַנד, פון יענער זייט טורמע — דאָס האָט בייניש ניט געוואוסט.

פון מאָל צו מאָל „רעדן“ זיך דורך צווישן זיך די אַרעס-טאַנמן שמומעהייט. מע „רעדט“ זיך דורך מיט דער הילף פון לעכעלעך אין די בוכשטאַבן פון די ביכער. איינער זאָגט אָן דעם אַנדערן, פאַר וועמען מע דאַרף זיך הימן, מיט וועמען מע טאַר ניט רעדן. מע שיקט אויך איבער אַ גרום, וואָס מע האָט געקראָגן פון יענער זייט.

פון דעם „10טן פאַויליאָן“ האָט מען אים איבערגעפירט אין אַן ערגערער טורמע — אין פאַוויאַק, אין דער טורמע מיטן גרויסן שוואַרצן טויער. מע האָט אים געפירט איבער דער שמאַט אין קיימן. מענטשן זיינען אים נאַכגעלאָפן. ער האָט געהערט, ווי איינער רעדט צום צווייטן:

— זע, נאַר, זע, אַ מענטש מיט אַ באַרד און אין קיימן.

ווען מע האָט אים אַריינגעפירט אין קאַרידאַר פון דער טורמע און צוגעפירט צו זיין קליינעם, האַלב-פינצערן קאַמערל, איז עפעס געשען: דער סאַלדאַט מיט דער ביקס, וואָס איז דערביי געשטאַנען, האָט זיך געטאַן אַ רוק צו צו דער וואַנט און אַרויסגעשטאַמלט אויף יידיש:

— יוסף ...

און די ביקס איז אים אַרויסגעפאַלן פון דער האַנט.

עס איז געווען אַ יידישער סאַלדאַט פון דער שמאַט בריסק. ער האָט אים דערקענט.

אין ראדאָמער טורמע

לאַנגזאַם שלעפּן זיך די טעג און די נעכט אין דער טורמע. פון ביינישעס קאַמער איז זוי אַן אומרואיקער ווינט אומגע- גאַנגען איבער די קאַרידאָרן און קאַמערן פון דער טורמע. די אַרעסטאַנטן האָבן כסדר גערעדט וועגן מאַן מיט דער באַרד. ער פלעגט זוכן געלעגנהייטן צו שמועסן מיט זיי — אַ מאַל אין קאַרידאָר, אַ מאַל איבער דער וואַנט, אַ מאַל — אויפן טורמע- הויף. דער „אויפהעצער“ האָט מען אים גערופן, און אַפגעשיקט אין אַן אַנדער טורמע אין דער שטאַט ראַדאָם. „מע זאָל אים גוט היטן“ — האָט מען געלאָזט וויסן די וועכטער פון דער טורמע.

אַרעסטאַנטן פאַרן זעלמן אין באַנען פון טורמע צו טורמע. מע טרייבט זיי צו פּוס. מע טוט זיי אַן קייטן, זיי זאָלן ניט קאַנען אַנטלויפן. גייט בייניש אין קייטן צוזאַמען מיט נאָך געשמידטע אַרעסטאַנטן. גייט ער און רעדט צו די אַרעסטאַנטן. ער דערציילט זיי, ווער זיינען זייערע שונאים. „שווייג, בונ- מאַוושטיק!“* — שרייען די זשאַנדאַרן. שווייגט בייניש אַ קורצע וויילע און באַלד רעדט ער ווייטער. און גראַד איז דער געדאַנק אויף די וועגן קלאַרער געוואָרן. גייענדיק אין די קייטן, זעט ער קלאַרער דאָס בילד פון דער וועלט. קרייזלען זיך אַרום אים די אַרעסטאַנטן, די קייטן קלינגען פון אַלעמענס הענט, רינגלען זיי אַרום דעם באַרדיקן בייניש און ער רעדט צו זיי, דערציילט זיי.

אין ראַדאָמער טורמע האָט מען געוואוסט, אז מע האָט געבראַכט ביי נאַכט אַ גרויסן בונטאַוושטיק — בייניש. ער איז געווען מיד פון גיין צו פּוס פיר טעג און פיר נעכט, איז ער אין דער ערשמער נאַכט געשלאַפן זייער שטאַרק. אויס- טערלישע חלומות האָבן אים געמאַטערט, האָט ער געשריען פון שלאָף, אזוי ווי ער וואָלט האַלטן אַ רעדע אין ביאַליסטאַקער

*) Rebel.

שולחויף. ער האט זיך געוואָרפן, געקאַפּעט מיט די פיס. דער
וועכטער האט זיך דערשראָקן און האט אָנגעזאָגט אין טורמע:
— דער גרויסער בונטאַוושטיק בונטעוועט זיך אפילו אין
שלאָף.

אויף מאַרגן האט מען אים געדראַט מיט אַ משוגעיים-העמדל.
ער האט געקוקט אויפן זשאַנדאַר און געשמייכלט מיט די בלויע
אויגן.

דאָס איז געווען אַ זייער שלעכטע טורמע. עמלעכע מאַל
האט מען אים געזעצט אין פינצטערן קאַרצער אויף ברויט מיט
וואַסער. חוץ פינצטערניש און מיז איז דאָרטן קיינער ניט
געווען. מע ווייס ניט ווען ס'איז טאָג און ווען ס'איז נאַכט.
עס איז פייכט און קאַלט. אַ הוסט מאַטערט. מיט די הענט
דערטאַפט מען אַ טעפל וואַסער, אַ שטיקל האַרט ברויט. עס
וויילט זיך אַכער ניט עסן. ווען מע לאַזט אַרויס פון קאַרצער,
פאַרבלענדט די ליכטיקייט די אויגן. עס איז יעמאַלט שווער
צו קוקן אויף דער זון.

אין מיטן נאַכט גייען די וועכטער איבער די טורמע-קאַמערן
צו זען, וואָס די אַרעסטאַנטן טוען אין די נעכט. בייניש פלעגט
זיך גאַרניט לייגן שלאָפן. ער פלעגט נאָר אויסטאַן די שיד, זיינע
טריט זאָלן ניט קלאָפן. ער פלעגט שפאַצירן אַהין און
צוריק.

טרעפט זיך, אַז עס קומט צו אים אַריין דער שעף פון דער
טורמע און פּרעגט אים:

— פאַר וואָס שלאָפט איר ניט?

— אַ שאַד צו פאַרשלאָפן די צייט און די געדאַנקען.

קוקט אים אָן דער שעף און פּרעגט אים אומרויאַק:

— איר זייט טאַקע אַ גרויסער בונטאַוושטיק?

ענטפערט בייניש מיט אַ גוטמוטיקן שמייכל:

— און אין אַזאַ קליינעם קאַמער.

די ראַדאַמער טורמע איז געווען באַקאַנט מיט דעם, אַז

דארט „ברעכט מען כאראקטערס, דארט בייגט מען די הארט-
סמע מענטשן“. מע פלעגט כסדר שלאגן, שלעפן אין די קאר-
צערס, האלטן אויף ברויט מיט וואסער.

די ארעסטאנטן האבן זיך אויפגעבונטעוועט. זיי האבן אַנ-
געהויבן ברעכן די טישן, די ווענט און מירן, שרייען מיט בא-
נומענע קולות. בייניש האָט אין זיין קאָמער אויך אזוי געטאָן.
— ער האָט צעבראָכן זיין טיש און מיט אים געקלאַפּט אין
מיר אַריין.

שפעטער האָבן די זשאַנדאַרן געמאַכט אַרדענונג מיט די
ביקסן און נאַגאַיקעס*). די צעבונטעוועטע אַרעסטאַנטן האָט
מען געשלעפּט איבער די טרעפּ צו די קאַרצערס, וואָס אין
קעלער. דער שעף פון טורמע האָט געלאַכט פון נצחון איבער
די געבונדענע, איבער די געשמידטע אין אייזן.

16 חדשים זיינען אַריבער אין דער ראַדאַמער טורמע. בייניש
איז געוואָרן קראַנק. די לונגען האָבן געשטאַכן ווי מיט שפּיל-
קעלער. יעמאַלט האָט דאָס געריכט באַפּוילן: אים אַרויסלאָזן
פון טורמע און באַזעצן אין דער שמאַט טשערניגאָוו. ער טאָר
ניט וואוינען אין קיין אַנדער שמאַט.

ער גייט ווידער איבער שמעט

די רעוואָלוציע איז גענאַנגען באַרג-אַרויף. דאָס גאַנצע
לאַנד איז געווען פאַרגאַסן מיט אַ כוואַליע פון סמריקן. אין
די אויגן פון די מענטשן זיינען געווען באַהאַלטן סודות און
האַפענונגען. בייניש האָט ניט געקאַנט איינזיצן אין דער שמאַט
טשערניגאָוו. עס איז אַ שאַד די צייט. מע דאַרף גיין איבערן
לאַנד. ער האָט טאַקע אזוי געטאָן.

ער האָט גענומען וואַנדערן איבער שמעט. ער איז דער-
גאַנגען ביז וואַרשע. ער האָט דאַרמין לאַנג ניט געקאַנט פאַר-
בלייבן און אוועק ווידער קיין ביאַליסטאָק. פון ביאַליסטאָק

*) Whips used by Cosacks.

איז ער געגאנגען קיין פאלטאווע. דאָרט איז געווען „די הויכ-
שול פון דער רעוואָלוציע“. דאָרט איז געווען דער גרויסער
רוסישער שרייבער קאָראָלענקאָ, וועלכער איז ניט לאַנג אַרום
פון דער טורמע, וואו דער צאר האָט אים געהאַלטן פאַרשפּאַרט.
עמלעכע חדשים האָט זיך בייניש געקלעפט אַרום אים און אַ
סך געלערנט פון דעם גרויסן שרייבער.

פון דאָרט איז ער אַוועק אין מינסק. לאַנג איז ער דאָרט
ניט געווען. אַוועק פון דאָרט. ווידער געגאנגען איבער שמעט
און דורך שמעט און שמעמלעך זיך ווידער דערקליבן קיין ביאַ-
ליסטאָק.

די רוסישע רעוואָלוציע איז געלאָפן נאָך גיכער, ווי עס איז
געווען ביינישעס גאַנג איבער די שמעט. ביאַליסטאָק האָט
געפלאַקערט מיט רעוואָלוציע. בייניש האָט זיך דאָרט באַזעצט
אין אַ קליין דאַכקאַמערל, פון אַן אַלטן הויז.

איין מאָל האָט מען ביי אים אין צימער געבראַכט אַ טשע-
מאַדאַן מיט פּראַקלאַמאַציעס. דאָס איז ניט געבליבן קיין סוד
פאַר דער פּאָליציי. גראַד ווען מע איז געקומען אים אַרעסטירן,
האָט ער געהאַלטן אין גיין אַראָפּ די טרעפּ. פּאָליציי האָט ניט
חושד געווען, אַז אַט דער פּאַרנעמער מאַן מיט דער בלאַנדער
באַרד, וואָס גייט לאַנגזאַם מיט אַ שמעקן אין האַנט אַראָפּ די
טרעפּ, איז דער געזוכטער כּונטאַווישמשיק. ער איז אַראָפּ אין
גאַס. די פּאָליציי-לייט זיינען אַריין צו אים אין צימער און
זיינען געווען אַנטוישט, ווייל זיי האָבן אים ניט געפונען. זיי
האָבן געלאָזט אַ פּאָליצייאַנט זיצן אין צימער און וואַרטן אויף
אים. די באַלעבאַסטע פון הויז האָט אים געגעבן צו טרינקען
און צו עסן. ער איז זאַט געוואָרן און איז איינגעשלאָפן.

שמאַרק שלאָפט דער פּאָליצייאַנט. אין דער צייט האָבן
צוויי אַרבעטער געעפנט די וואַנט און אַרויסגעטראָגן פון דאָרטן
דעם טשעמאַדאַן מיט די פּראַקלאַמאַציעס.

אין שטוב איז געווען נאָר אַ יינגל פון 12 יאָר. אמת, ער

האָט אַלץ געזען, אַבער — ער האָט גאַרניט געזען און גאַרניט געוואוסט.

— „זאָג אויס!“ — האָט געשריען צו אים די פּאַליציי.

— „איך ווייס גאַרניט, איך האָב גאַרניט געזען, גאַרניט געהערט.“

בייניש איז אַוועק אין לאַדזש. דאָרט איז געלאָפּן די רע-וואָלוציע איבער די גאַסן. צו איר האָבן שוין געהערט טויזנטער. אויפן צווייטן מאָג נאָך זיין קומען אין לאַדזש האָט ער גערעדט אין אַ וואַלד פאַר פינף טויזנט רעוואָלוציאַנערן. זיי האָבן געהאַט אַ געפיל, אַז עס ברענט דער גאַנצער וואַלד — אַזוי פּייערדיק זיינען געווען זיינע ווערטער.

איסאַק

ער הייסט שוין ניט יוסף, ניט בייניש, ניט מיכאַאיל, נאָר — איסאַק. זיין נאָמען איז שוין אומגעגאַנגען ווי אַ כּישוף, און געקומען פון גאַס צו גאַס און פון מויל צו מויל: — איסאַק... אַזוי ווי אַ טייך אין פּרילינגצייט, וואָס גיסט אַריבער די ברעגן און טראַגט מיט זיך אַלץ אַוועק, אַזוי האָט זיך געטראָגן איבער שמעט און דערפער רוסלאַנדס רעוואָלוציע. איסאַק האָט געשפּאַנט מיט איר פאַרויס. פּאַליציי-הינט האָבן זיך געיאָגט נאָך אים. ער איז שוין געווען אַנגעטאַן ווי אַן עכטער פּראַנט — אין אַ שוואַרצן עלעגאַנטן אַנצוג, מיט אַ צילינדער אויפן קאַפּ און זעמשענע הענטשקעס אויף די הענט. ווער האָט עס געקאַנט חושד זיין, אַז דער בלאַנדער מאַן אין צילינדער איז גאַר אַ רעוואָלוציאַנער, איז גאַר דעם אַרעמען בריסקער שלאָ-סערס זון?

איסאַק האָט געהאַט דאָס געפיל, ווי ער וואַלט הערן דאָס שמעקן פון וועלדער, וואָס ברענען אין הייסע, זומערדיקע טעג. עס ברענען קוסטעס, גאַנצע צווייגן, נאָדלכיימער רוישן, שלאָגן אַרויס פּלאַמען, עס בלאַזט אונטער אַ ווינטל, און ער גייט צווישן

ברענענדיקע וועלדער. אין נייע קליידער מיט א נייעם נאמען
 איז ער געקומען קיין מינסק. אין א פארם הינטער דער שמאט
 האט מען איינגעארדנט א גרויסע חתונה מיט חתן-כלה און
 מחותנים, אבער אין דער אמתן איז דאס געווען א פארזאמלונג.
 פינף הונדערט ארבעטער זיינען געקומען צו דער חתונה. איסאק
 איז געשטאנען אין צילינדער און גערעדט וועגן דעם, אז מע
 קאן ניט אפטיילן די קאפיטאליסטן פון דער פאליציי און פון
 דער רעגירונג, אז די ארבעטער דארפן קעמפן סיי קעגן די קא-
 פיטאליסטן און סיי קעגן דעם צארס פאליטיקער.

א סך מישן זיינען געווען געדעקט מיט מיטשמעכער און
 שפייז. פלעשלעך ביר זיינען געשטאנען אויף די מישן. פאר
 אלע געקומענע איז ניט געווען גענוג פלאץ. מע איז געשטאנען
 צונויפגעשפארט קאפ אויף קאפ. און איסאק האט גערעדט צום
 עולם:

— קאן מען אפטיילן די קנויט* פון נאפט** — עס וועט
 ניט ברענען. קאן מען אפטיילן דאס פייער פון קנויט? —
 עס וועט ניט ברענען. קאן מען אפטיילן די קאפיטאליסטן פון
 די זשאנדארן? — ניין, זיי מוזן ברענען צוזאמען.

ווען איסאק האט גערעדט איז שוין געווען טיף אין דער
 נאכט. קיינער אין הויז האט ניט געוואוסט, אז די פאליציי
 האט שוין זיי באלאגערט. אלע זיינען געווען איבערראשט,
 ווען א גרופע פאליצייאנטן מיט בלאנקע שווערדן האט זיך
 אריינגעריסן אינעווייניק. דער עולם איז געבליבן אויף אן ארט.
 די ארבעטער האבן א כאפ געמאן די פלעשער אין די הענט,
 צו ווארפן אויף דער פאליציי. אנדערע האבן צעבראכן די בענק
 און די מישן און גענומען קלעצער און ברעטער אין די הענט. די
 ברעטער, קלעצער און פלעשער אין דער לופטן זיינען געווען ווי
 אויפגעהויבענע שטיקער צארן. איסאק האט זיך ארויפגעכאפט
 אויפן טיש און געשריען צום פאליציי-עלמסטן:

*) Wick. **) Petroleum.

— איר וועט זיין פארנאמווארטלעך פאר די לעבנס!
די פאליציי האט אים צוגענומען און אפגעפירט אין דער
גרויסער טורמע.

דריי חדשים צייט איז ער דארט געזעסן. ער איז ווידער
געזעסן אליין מיט די אלטע ביכער. ס'איז געווען זייער שטיל
אין קאמער, ווי איין טאג וואלט מורא האבן פארן צווייטן.
פאר טאג פלעגט איסאק זיך ארויפדראפען צום קליינעם פענצ-
טערל מיט די אייזערנע קראמעס און דערזען א בוים אין פעלד.
פון דעם אליין פלעגט אים ווערן רואיקער אויף דער נשמה: אט
וואקסט דאך נאך א בוים פריי אויפן פעלד.

אין שטאט האט מען באשלאסן אים ארויסצורייסן פון
טורמע, כל זמן מען ווייס נאך ניט דארטן זיין אמתן נאמען.
מע האט שוין אויסגעארבעט פלענער, ווי אזוי מע זאל דאס
מאכן. מע האט אים וועגן דעם געלאזט וויסן. אין דער זעלבער
צייט האט מען אים גערופן צו דער אויספארשונג אין טורמע-
אפיס. דארט איז געזעסן און געווארט אויף אים א הויכער,
דארער מאן, מיט א פנים פון א גלח.

— ווי הייסט איר? — האט ער געפרעגט איסאקן.

— איסאק, איסאק שטיינבערג, האט ער געענטפערט מיט
א פארגליווערטן פנים.

— אייער באשעפטיקונג?

— א סוחר.

דער הויכער פראקוראטור*) מיטן פנים פון א קאטוילישן גלח
האט זיך צעשמייכלט. ס'איז געווען א זויערער שמייכל.

— שטיינבערג הייסט איר? ... א סוחר זייט איר? ...
זייער פיין. איר האט געוויס א שלעכטע מיינונג וועגן אונדזער
געהיים-פאליציי. איר מיינט, אז זיי זיינען גארנישטן און ווייסן
ניט פון קיין שום זאך. נאר אזוי שלעכט איז עס ניט. און אט וועל
איך איך זאגן: — איר זייט ניט איסאק, איר זייט ניט שטיין-
בערג, איר זייט בייניש, איר הייסט יוסף, אייער פאמיליע-נאמען

*) District-attorney.

איז אינזיכטיק, אייער באשעפטיקונג — א רעוואלוציאנער, א בונ-
טאווישטיק. איר זייט א געפערלעכער סאציאליסט.

בייניש איז אויפגעדעקט. זיי ווייסן ווער ער איז.
ער איז צוריק בייניש. ווידער פירט מען אים צו פוס
אין קייטן. ער גייט פארביי דערפער, שמעטלעך. די ארבעטער
פון קליינעם שמעטלעך קאפוליע האבן געזען דעם מאן מיט דעם
בלאנדן קאפ אין קייטן, האבן זיי ארויסגעטראגן ברויט מיט
טיי. ער האט זיי באצאלט מיט א גומן, דאנקבארן שמייכל.
אין איינעם א הארבסטיקן פארנאכט האט מען אים גע-
בראכט אין דער סלוצקער טורמע. די וועכטער מיט די ביקסן,
וואס האבן אים באגלייט, האבן ביים טויער פון דער טורמע
זיך אויסגעצויגן און אויסגעגלייכט, פארריכט די ביקסן אויף
זייערע אקסלען. זייערע פנימער זיינען געווארן אומבאוועגלעך
שמרענג.

עס לעשט זיך אויס די זון אין הארצן. עס ווערט פאר-
שמאפט דער קוואל פון ווערטער און עס קומט די שווייגעניש,
די שטומעניש. א מידער, מיט לאנגזאמע טריט, האט זיך בייניש
דערנענטערט צו דער טיר פון זיין נייער קאמער אין דער סלוצ-
קער טורמע.

אין סלוצקער טורמע

איבער די שמעט און דערפער פון רוסלאנד האט די רעווא-
לוציע געשפאנט מיט זיבנמיליקע טריט.

רוסלאנד האט זיך אנטוויקלט. עס זיינען געוואקסן פאב-
ריקן, געשעפטן, בענק. עס זיינען געוואקסן די שמעט. עס איז
געוואקסן דער ארבעטער-קלאס און זיין ווילן צו לעבן ווי א
מענטש, זיין ווילן צו פרייהייט. די ארעמקייט פון דארף האט
זיך געריסן פון די קייטן. די ענדלאזע און הונגעריקע פויערים
האבן געוואלט זייער ערד, וואס זיי האבן גערופן „מאמינקע
ערד“.

רוסלאַנדס אונטערגעדריקטע פעלקער האָבן זיך געריסן פון אונטער די צאָרישע שטייול און קאַזאַקישע נאַנאַיקעס. די יידן, וואָס זיינען געווען צום מערסטן אונטערדריקט און פאַרשקלאַפּט, האָבן זיך געבונטעוועט קעגן דער אונטערדריקונג, קעגן דער רעכטלאָזיקייט און אַרעמקייט.

בייניש פלעגט ליגן ביי נאַכט אויף זיין האַרט בעמל אין סלוצקער טורמע מיט אַפּענע אויגן און חלומען: אויפן מיטן דער גאַס גייט די מאַסע מיט אַ רויטער פּאַן. די מאַסע גייט. ניטאָ קיין איינצלנע פּנימער, קיין איינצלנע מענטשן, קיין אַלטע, קיין יונגע. עס גייט דאָס פּאַלק!

ער פלעגט ליגן מיט אַפּענע אויגן און אַ פאַרמאַכטן מויל און פלעגט אָן אַ קול רעדן צום פּאַלק.

— פון איין זייט זיינען רויבער אַנגעשפּאַרט אויף זייערע גילדערנע בערג, אויף פּאַליציי און סאַלדאַטן, און פון דער אַנדער זייט זייט איר, מיינע ברידער — אַרעמע, שלאַפּע, אַכער באַ-גייסטערטע און געאייניקטע. ווער איז שטאַרקער? — איר זייט שטאַרקער פון זיי, ווייל גייסט איז שטאַרקער פון גוואַלד, ווייל גערעכטיקייט איז מעכטיקער פון פּאַליציי.

נאָך 18 חדשים טורמע האָט דאָס געריכט אים פאַרמשפּט אויף 5 יאָר סיביר.

ווידער אין קיימן

דער וועג קיין סיביר איז אַ לאַנגער. מע האָט אים אָנגע-געמאַן האַנטקיימן און געטריבן אַהין. די ערשטע גרויסע סטאַנציע איז געווען די מאַסקווער טורמע „בוטירקאָ“. דאָרטן האָט ער געפונען טויזנטער אַרעסטירטע, אַנגעמאַן אין קליידער פון אַלע רוסלאַנדס פעלקער. מע האָט דאָרטן גערעדט אויף צענדליגער שפּראַכן, ווי גאַנץ רוסלאַנד וואַלט געזעסן אין טורמע. יעדער נייער אַרעסטאַנט ווערט אויפגענומען מיט אַ הוראָ פון די אַלטע אַרעסטאַנטן. נייע אַרעסטאַנטן קומען און קומען און די הוראָ-געשרייען הייבן זיך העכער און העכער.

פון „בוטירקיי“ האָט מע געדאַפּט גיין ווייטער. ער איז געקומען אין דער יאַראַסלאָווער טורמע. אויך זי איז געווען פול מיט עטאַפּ-גייער** קיין סיביר. לאַנגע טעג איז מען דאַרמין געזעסן אויף ברויט מיט וואַסער. פון דאַרמין איז מען געגאַנגען ווייטער.

ווידער אייזערנע בראַסלעטן. פאַר ביינישן איז שטענדיק שווער געווען אויסצוזוכן פאַסיקע האַנטקייטן, ווייל זיינע הענט זיינען געווען קליינע און די קייטן גרויסע. נאָך טעג און נעכט גיין מיטן עטאַפּ איז מען אַנגעקומען אין דער טורמע פון וואַלאַגדאַ. קומט דער גובערנאַטאַר פאַך-וואַל באַזוכן די טורמע.

— לאַמיר אים געבן אַ ריכטיקע אויפנאַמע — כונטעוועט בייניש די אַרעסטאַנטן. פאַך-וואַל האָט דאָך באַפוילן צו שמייסן די אַרבעטער פון ווילנע, וועלכע האָבן דעמאָנסטרירט דעם 1טן מאַי.

קומט דער גובערנאַטאַר פאַך-וואַל אין טורמע אַריין און די גאַנצע טורמע נעמט אים אויף מיט איין געשריי:

— הענקער! ... נידער מיט דעם הענקער פאַך-וואַל! ... לאַנג און שטאַרק האָט די טורמע געשרייען. די געשרייען האָבן זיך צונויפגעגאַסן אין איין מעכטיקן קול. און פון כאָר האָט זיך געטראָגן ביינישעם קלינגענדיקע שטים:

— הענקער! ... נידער מיט דעם הענקער פאַך-וואַל! ... דער גובערנאַטאַר האָט זיך מיט שרעק אָפגעטראָגן.

דער טורמע-שעף האָט באַפוילן צו שיקן די סיביר-אַרעסטאַנטן ווייטער. גייט ווידער בייניש מיטן עטאַפּ און קלינגט צו מיט די קייטלעך אויף זיינע הענט. דורך טעג און נעכט איז ער דערגאַנגען ביז דער טורמע אין אַרכאַנגעלסק. מע האָט די אַרעסטאַנטן כלווי געלאָזט איבערנעכטיקן און באַגינען האָט מען זיי געטריבן ווייטער. אַבער דאַן איז עפעס געשען. גאַנץ די אַרעסטורמע צו פוס. (* עטאַפּ — convoy of prisoners. אין רוסלאַנד פלעגט מען טרויבן

שמיל, רואיק, אַבער פעסט האָט געזאָגט בייניש צום זשאַנדאַר :
— „איך גיי מער ניט צו פּוּם“.

— „וואָס ? שמעלסט זיך אַנטקעגן ?“ — האָט געדונערט
דער זשאַנדאַר.

— „איך גיי ניט צו פּוּם“ — האָט בייניש ווידער גע-
ענטפּערט.

באַלד האָט זיך דאָס פּונאַדערגעטראָגן איבער דער גאַנצער
טורמע :

— „איך גיי ניט צו פּוּם“.

גלייך איז דאָס פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ כאָר :

— „מיר גייען ניט צו פּוּם“.

זאַל מען טאָן וואָס מע וויל. זאַל מען שלאָגן, זאַל מען
שיסן, אַבער ...

— „מיר גייען ניט צו פּוּם“.

— מע וועט איך אויסדרייען די פּיַם! ... האָט גע-
שריען און געשאַלטן דער עלטסטער פּוּן די זשאַנדאַרן. געגאַנגען!
— „מיר גייען ניט צו פּוּם“, — האָט ווידער געענטפּערט
די גאַנצע טורמע.

נעמט זיך דער שעף צו ביינישן.

— „מע וועט דיך פאַרשרייבן פאַר אַ קראַנקן און מען וועט
דיך פירן אין אַ פּוּר. דו וועסט ניט גיין צופּוּם“.

— „איך בין ניט קראַנק און וועל ניט גיין צו פּוּם“.

מיט גוואַלד האָט מען אַרויסגעטראָגן אַלע אַרעסטאַנטן
אויפן הויף. דער שעף פּוּן טורמע באַפעלט :

— „קראַנקע און אַדללייט פאַרויס. זיי וועלן פאַרן אויף
פּוּרן“.

קיינער רירט זיך ניט.

— „געגאַנגען זאַל ווערן ! איך וועל באַנוצן געווער !“

— „געווער ? דאָס איז אייער זאַך. אונדזער זאַך איז
ניט גיין צו פּוּם“ — האָט געזאָגט בייניש.

דער גאנצער עטאפ איז געווען שטאלץ מיט אים.
פורן האבן זיך באוויזן אויפן הויף. עם האט לאנג ניט
געדויערט, זיינען זיי אפגעפארן מיט די ארעסטאנטן.

אין סיביר

איבער די סיבירער וועגן איז מען געפארן מיט פערד. אין
די דערפער פלעגט מען ביימן די פערד. זייער ווייניק דערפער
זיינען עם געווען. פארט מען לאנג אין דער פוסטקייט. מע
פארט פארביי וויסמע פעלדער און רוישנדע טייכן. די אויגן
קוקן. דאס הארץ אומרואיק, און מע טראכט, צי וועט מען
נאך א מאל פארן צוריק.

דארט זיינען די נעכט אויסערגעוויינטלעך ווייסע. ווייסע
נעכט אן זון. די מענטשן זעען אויס ווי שאטנעס, פארזויקלט
אין גרויען טוי. עם איז א מאדנע ליכטיקייט — א טוימע. מע
פארט און מע פארט אין דער נאכט. מע פארט אלץ טיפער
אין דער טויטער ווייטקייט. און עם בענקט זיך שטארק נאכן
אמתן לעבן, נאך אמתע נעכט, נאך שמעט, נאך מענטשן, נאך
פריינד. און דא איז אלץ אזוי ווייסט און ליידיק, ווי מע וואלט
אזוועקגעפארן אלץ ווייטער און ווייטער פון לעבן.

מע איז געקומען אין שמעטל פינינגא. דא האט מען זיך
א ביסל אפגערוט. מע איז דא דערגאנגען די ניס, אז אין יא-
קומסק, אין הויז פון פויער ראמאנאו, האבן זיך פארבאריקא-
דירט פארשיקטע רעוואלוציאנערן און אויפגעהויבן א רויטע
פאן איבערן הויז. זיי האבן פראטעסטירט קעגן דעם, וואס מע
שמייסט ארעסטאנטן אויף קאטארגע. דאס הויז איז ארומגע-
רינגלט געווארן מיט סאלדאטן, וואס האבן געשאסן אינעווייניק.
די פארבאריקאדירטע האבן געשאסן צוריק.

בייניש מיט די פארשיקטע אין פינינגא האבן זיך געקליבן
אונטערצושטיצן די קעמפער פון ראמאנאו. פאליציי האט גע-
הערט וועגן דעם, האט זי גלייך געבראכט א פור, אים אויף

איר ארויפגעזעצט און געשיקט ווייטער. עס איז געווען א שלאקסרעגן. ביינישן האט מען איינגעוויקלט אין שמאמעס. דער רעגן האט געגאסן געדיכט און לאנג. בייניש איז שוין געווען אין גאנצן נאס. ער איז אזוי געפארן א מאג און א נאכט, א נאכט און א מאג — געפארן איבער דעם אומעטיקן סיבירער מדבר.

די נאטור איז ווילד, אפגעלאזט. עס ציען זיך איינע נאך די אנדערע אייביקע וועלדער פון נאדל-ביימער. הויכע בערג און טיפע אפגרונטן, זומפן, טייכן און טייכלעך. דריי טעג און דריי נעכט פארט מען און מע באגעגנט ניט קיין דארף, קיין איינציק הויז, קיין מענטשן. עס לויפן אן אין געדיכטע מחנות בייסיקע, גיפטיקע פליגן, מוקן, און ס'דוכט זיך, אז מע וועט פון זיי ניט ארויס קיין לעבעדיקער. אזוי האט מען אים געבראכט צום לעצטן פונקט — צו א קליינעם, פארווארפענעם סיבירער דארף.

בייניש אנטלויפט

אזעק איז א זומער און אזעק איז א ווינטער. און אין הארצן נאנט און רופט:

— וואס זיצסטו דא, בייניש, אין קבר? וואס איז דער תכלית, מענטש דו איינער?

דארף מען אנטלויפן! און וואס וועט זיין, אז זיי וועלן כאפן? פארפאלן, וועלן זיי צוריק ברענגען.

ער האט שוין דעם געדאנק וועגן אנטלויפן ניט אפגעלאזט, ניט ביי מאג און ניט ביי נאכט. ער האט זיך צונויפגערעדט מיט א פויער, א סיבירער פורמאן, אזוי: ער, דער פורמאן, לאדעוועט אן א שליטן מיט פעלכלעך, עס זאל הייסן אז ער פירט די פעלכלעך פאר א גרויסן סוחר אין דער ווייטער שטאט. און ער, בייניש, וועט ליגן באהאלטן אונטער די פעלכלעך. ס'איז געווען ברענענדיקער ווינטער. א סיבירער פראסט

האָט געסמאלעט*.) אַן אָנגעפעלצטער פּורמאַן איז געזעסן ביי די פּערד און געיאָגט, זיי זאָלן לויפן גיכער, און אונטער די פעלכלעך איז געלעגן איינגעדרייט, איינגענורעט, בייניש מיט דער בלאַנדער באַרד.

מע איז געפאַרן טעג און נעכט. אַ מאָל ביי דער נאַכט פּלעגט בייניש אַרויסקריכן פון אונטער די פעלכלעך, אַ ביסל אויסגלייכן די פלייצע, אָבער באַלד אַרונטערקריכן צוריק, ווייל אַ זשאַנדאַר קאָן אונטערקומען.

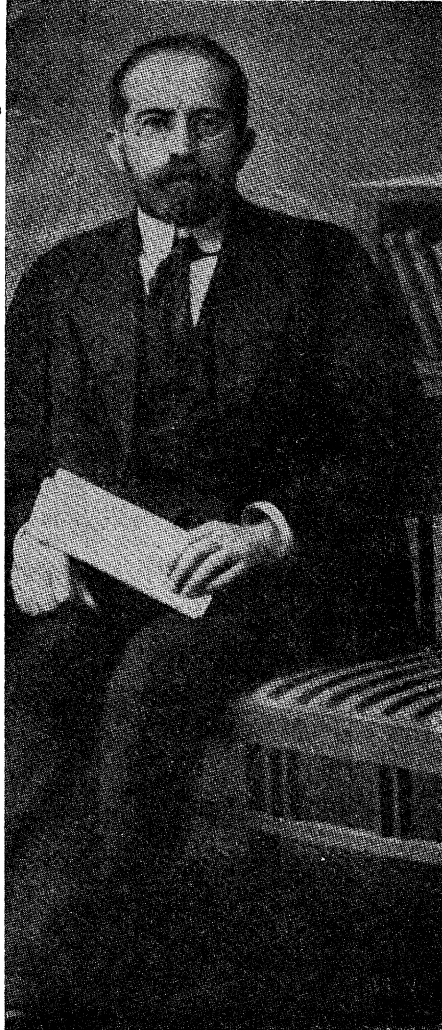
אונטער די פעלכלעך מיט פאַרמאַכטע אויגן איז גוט צו טראַכטן. עס מיטן זיך צונויף פאַנטאַזיעס. עס פּלאַנטערן זיך אויס מעשות וועגן קונצנמאַכער, וועגן די וואָס זעען אַלעמען און קיינער זעט זיי ניט... ערשט אין מיטן דערינען דערפילט ער, אַז דער שלימן שטייט. צו אים דערטראַגן זיך שטימען פון איבער די פעלצלעך. אימעצער וויל וויסן, וואוהין דער פּורמאַן פאַרט. ער שפּירט, ווי אימעצער קריכט אין וואָגן מיט די הענט. אַט-אַט וועט מען אים אויפדעקן. אָבער באַלד שפּירט ער, אַז דער שלימן גליטשט זיך ווייטער.

פאַרשיידענע באַגעגענישן האָט דער שלימן מיט די פעלצלעך געהאַט אויפן וועג. דאָס פּויערל שטייט מיטן ביימיש די פּערד, פאַרקירעוועט זיך אַן אַ זייט, לייגט אַן מוילן וועג, פאַרט אַרום און אַרום און דרייט זיך אַרויס.

אַט פאַרט מען פאַרביי אַ זשאַנדאַרס-זוואַך. איצט וועט מען שוין זיכער אָפּשטעלן. בייניש איז אומרואַיק. דאָס האַרץ קלאַפט שטאַרקער. אָבער ווידער הערט ער אַ שטייט מיטן ביימיש און ווידער גליטשט זיך דער שלימן ווייטער.

אַזוי איז מען געפאַרן טאַג און נאַכט. צוואַנציק מאָל איז דאָס לעבן געווען אין געפאַר, ביז עס האָבן זיך באַוווּזן פייערלעך פון אַ גרויסער סיכירער שטאַט. זיי זיינען אַהין אַריינגעפאַרן בשלום. ווען ער איז אַרויסגעקראַכן פון אונטער די פעלכלעך,

(* געברענט.)

בייניש מיכאלעוויטש פאָר דער ערשטער וועלט־מלחמה

איז זיין רוקן געווען געבויגן. אזוי איז ער שוין פארבליבן אויף שמענדיק.

אין א פאר טעג ארום איז ער געפארן ברייטלעך, אין נייע קליידער, ווי אן אמתער סיבירער סוחר, מיט א נייעם פאם אין קעשענע, קיין מאסקווע, קיין ווילנע, קיין דווינסק, קיין ווארשע.

די רעוואלוציע קומט

רוסלאנד האט זיך דערנענטערט צו איר גרויסן טאג. אויף א הויף אין דער שטאט ווארשע האט זיך געפונען די געהיימע דרוקעריי פון „בונד“. ארום און ארום זיינען געווען דוישיקע, קאכיקע גאסן. פורמאנעס האבן געהאוועט, געשריען, געקנאקט מיט בייטשן. פון דארט זיינען געלאפן וואגאנען מיט סחורות קיין וולאדיוואסטאק, קיין באקו, קיין מאסקווע. דא, אויפן הויף איז אויך געווען די געהיימע דרוקעריי. מע האט דא גע-דרוקט די פראקלאמאציעס:

„דער גרויסער טאג איז געקומען. עס קומט די רעוואלוציע. זי האט זיך אנגעהויבן אין פעטערבורג, אוועק אין מאסקווע, נייט אין ווילנע און קומט אין ווארשע. חברים! אדער זיגן אדער שטארבן! אדער באקומען פרייהייט אדער טויט!“

300,000 ארבעטער זיינען ארויס אין די פעטערבורגער גאסן צו פאדערן פרייהייט. דער רוסישער צאר האט געהייסן שיסן אויף די וואס זיינען געקומען צו זיין פאלאץ. קלינגען גלאקן איבערן גאנצן לאנד:

„מיר ווילן ברויט און דער צאר גיט אונדז א שטיין.“

גאנץ רוסלאנד האט א ציטער געטאן. עס איז אוועק א גאנג רוסלאנד מיט אירע סמעפעס און שמעט, מיט אירע דערפער און פאבריקן. די פאבריקן האבן זיך אפגעשטעלט. די באנען נייען מערניט. עס איז א רעש איבערן גאנצן לאנד. דאס

מישט זיך אויס מיט סוויטשענדיקע קוילן, וואָס קאַזאַקן און
זשאַנדאַרן שיסן אין פּאַלק אַרײַן אויפן קײסערס באַפעל.

ערשט איצט האָט בײַניש דערשפּירט, ווי גוט ער האָט
געמאַך, וואָס ער איז 10 טעג געלעגן אונטער די פעלכלעך און
אַנמלאַפן פון סיביר. עס האָט לאַנג ניט געדויערט, און ער האָט
שוין געשמורעמט וואַרשע :

— טרעט אַרויס צום פּראָמעסט קעגן דער פעטערבורגער
שחיטה !

פון פּאַבריק צו פּאַבריק זײַנען געגאַנגען די אַרבעטער, זיי
האַבן אָפּגעשמעלט די פּאַבריקן. די סירענעס פון די פּאַבריקן
האַבן אָנגעזאָגט די שמחה צו די וואַלקנס. די טראַמווײען
זײַנען געבליבן שטײן אין לאַנגע רײען אין די גאַסן. אַזוי ווי
דער גאַנצער טאָג וואַלט זיך אָפּגעשמעלט. די געוועלבער האָבן
זיך געשלאָסן, די אַרבעטער זײַנען אַרויס אין גאַס. מע האָט
צעשמעטערט די גאַסן-לאַנטערנעס. באַלד זײַנען די סקווערן
פאַרפליצט געוואָרן מיט מאַסן. זיי האָבן געזוגגען לידער. עס
זײַנען אַרויס סאַלדאַטן פון די קאַזאַרמעס און זיך פאַראײניקט
מיט די אַרבעטער.

באַלד איז בײַניש געווען אין ווילנע און ער האָט דאָרט
גערעדט צום פּאַלק :

— רוסלאַנד האָט אַ שפּרײַז געמאַך (אַט אַזוי אין אירע
לאַפּטשעס און פּאַסטולעס*), מיט אירע לאַנגע דערפער און
ברײטע שמעט, מיט אירע געשמײסענע פּויערים און הונגעריקע
אַרבעטער.

עס האָט זיך פונאַנדערגעשפּילט אַ ים. אַ מענטשן-ים.
מענטשן, וואָס ווילן ברויט, וואָס ווילן רעכט און ווילן פּרײיהייט.
בײַניש איז געקומען אין דווינסק, און ער האָט אַזוי גערעדט:

— עס שמורעמט דער ים פון רוסלאַנדס אונטערדריקטע

(* לאַפּטשעס — פּויערשע שײך bast shoes; פּאַסטולעס — סאַנדאַלן גע-
מאַכט פון שטרוי אָדער רײמלעך.

פעלקער. און אויך אונדזער יידיש פאלק איז אין שמורעס. די רעוואָלוציע וועט אויף אירע מעכטיקע פליגלען ברענגען פריי-הייט אויך פאר אונדזער פאלק. מיר ווילן מערניט זיין פארשפארט אין געמאָס. מיר ווילן מערניט זיין רעכטלאָז. מיר ווילן מערניט הונגער און פאָגראַמען.

פון דער וואָלגע ביז דער נעווע, פון דער נעווע ביז דער ווייסל שפרייזט די ערשמע רוסלענדישע רעוואָלוציע. שמורעמט בייניש אויף די לאַדזשער באַריקאָדן:

— ניט מיינמ, ניט מיינמ, אז איר וועט פארניכטן אלע מענטשלעכע הייליקייטן און בויען עשאַפּאַטן פאר די הונגערדיקע! האָט בייניש געצונדן ביאַליסטאָק מיט אַזעלכע רייד:

די צאָרישע דינער האָבן זיך אַנטקעגנגעשמעלט. זיי האָבן אַרויסגעשיקט הונדערטער וועלף, בייזע, בלומדורשטיקע, זיי זאָלן צעפליקן די רעוואָלוציע. אָבער זיי האָבן גאַרניט געקאַנט מאַן קעגן שמורעס פון פאלק. די גלאַקן פון דער רעוואָלוציע האָבן געקלונגען פון פינלאַנד ביז קאווקאַז, פון פוילן ביז סיביר. אין גרויסן כאָר האָט זיך געהערט די שמים פון ביינישן:

— זעקס מיליאָן יידן זיינען באַרויכט פון זייערע רעכט. זעקס מיליאָן געפינען זיך אויסערן געזעץ. זייער לעבן איז הפקר פאר יעדן אויסוואַרף. זייער בלוט איז אַ שפילכל פאר יעדן מיראָן. זאָל זיין גלייכבאַרעכטיקונג פאר אלע פעלקער. אַראָפּ די אויסנעם-געזעצן פאר יידן!

רוסלאַנד האָט געברענגט. די ווינטן פון דער געשיכטע האָבן פונאַנדערגעבלאָזט דאָס פייער. דער צאר האָט זיך דערשראָקן. פון קייסערס פאלאץ האָט מען אַרויסגעגעבן אַ מאַניפעסט, אַז מע שענקט דעם פאלק פרייהייט. מע האָט זיך געקושט אין די גאַסן. סאָלאַטן מיט אַרבעטער האָבן זיך געהאַלדוט. גראַד איז בייניש דאָן געווען אין בריסקער טעאַטער. דאָס פאלק איז דאַרט פול געווען. בייניש האָט דערציילט פאַרן גרויסן עולם

וועגן דער פרייהייט, וואָס מע האָט באַקומען. צו אים איז צו-געגאַנגען אַן אַלטער באַקאַנטער, אים אַרומגענומען און גערעדט צו אים אַזוי:

— יאַסל, יאַסל, וואָס מאַכסטו, יאַסל! ...

ניט געהאַט קיין גליק

די רעוואָלוציע האָט ניט געהאַט קיין גליק. נאָך די ערשטע מעג פון שרעק, ווען די ווענט פון אַלטן צאַרישן פּאַלאַץ האָבן געסקריפעט, איז געקומען דער צאַר און זיינע דינער צו זיך. זיי האָט פאַרדראָסן, וואָס זיי האָבן זיך דערשראַקן און נאָכגעגעבן דעם פּאַלק. זיי האָבן גענומען כאַפּן צוריק. כאַלד האָבן די גענעראַלן באַפוילן די סאַלדאַטן צו שיסן אין פּאַלק. „שלאַג די יידן און ראַטעווע רוסלאַנד!“ — מיט דעם געשריי האָבן זיך אַרויסגעלאָזט איבערן לאַנד אַלע כּיזע, פינצטערע שונאים.

מיט אַ גרויסן מויל האָט דער פאַרבלוטיקטער צאַרישער בער געברומט איבער רוסלאַנד: „טויט! ... נקמה! ...“

אין די יידישע שמעט האָט אַריינגעקוקט דער פּאַגראַם מיט איבערגעקערטע, אויסגעגלאַצטע און פאַרבלוטיקטע אויגן. אין דער שמאַט אַדעס האָבן די רוצחים צעפליקט אויף טויט טויזנט ניין הונדערט יידן און פינף טויזנט פאַרוואַונדעט. אין קיעוו האָבן זיי הונדערט פופציק יידן דערהרגעט און דריי הונדערט פאַר-וואַונדעט. אַ פּאַגראַם-כוואַליע האָט זיך געטראָגן איבער די יידישע שמעט. די יידישע אַרבעטער האָבן זיך אַבער ניט דער-שראַקן. זיי האָבן די פּאַגראַמשטיקעס געענטפערט מיט העל-דישן זעלבשוץ — טויט פאַר טויט!

ארום די רעוואָלוציאַנערן איז שמיל געוואָרן. דער גרויסער עולם איז זיך צעלאָפּן. געבליבן זיינען בלויז די מומיקע. אין אַן ענגן שטיבל, אין אַ וואַלינער שמאַט, האָט בייניש גערעדט צו אַ קליינעם קרייז מענטשן:

— איין מאָל וועלן מיר פאַרשפּילן, אַ צווייט מאָל וועלן מיר פאַרשפּילן, צום סוף וועלן מיר געווינען. נאָר ניט פאַרלירן דעם מוט, ניט אויסלעשן דאָס ליכט פון גלויבן, ווייל אָן רעכט און אָן פּרייהייט איז ניט ווערט צו לעבן אויף דער וועלט.

ווען ער האָט גערעדט האָט ער, דער געבויגענער בייניש, זיך אויסגעגלייכט. ער האָט אויסגעזען, ווי ער וואָלט ווערן העכער, רואיקער, ווי ער וואָלט געגאַנגען דעם שונא אַנטקעגן. ער איז אַבער לאַנג שוין ניט פאַרבליבן אויף דער פּריי. זשאַנדאַרן האָבן אים געזוכט און געפונען, און ווידער — טורמע, ווידער איינצלקאַמער, ווידער קאַרצער און ווידער סיביר.

איבער נאכט גרוי געוואָרן ...

ער איז געווען אין אַ ווייטן, קאַלטן דאָרף פון סיביר. די פּויערים האָבן אים ליב געהאַט, זיי האָבן ליב געהאַט צו הערן, ווי ער רעדט צו זיי. זיי האָבן געוואוסט, אַז מען האָט אים פאַרשיקט, ווייל ער איז מיט די אַרעמע, מיט די אַרבעטער, ווייל ער איז קעגן די רייכע, קעגן די גענעראַלן, קעגן קייסער. זיי, די פּויערים, האָבן פאַר אים קיין אַנדער נאָמען ניט געהאַט, ווי:

— נאַש פאַפּ... (אונדזער גלח).

אין דאָרף איז אַנגעקומען די טרויעריקע ניים: אין אַ טורמע האָט מען געשמיסן קאַטאַרוזשיקעס... דאָס איז שרעקלעך, שוידערלעך, אַכזריותדיק (אַכזאָריעס-דיק). מען קען ניט שווייגן. מען טאָר ניט שווייגן. וואָס טוט מען? וואָס מאַכט מען? — מען איז דאָך אַליין אַרעסטירט, פאַרוואָרפן אין עלנטן דאָרף צווישן פּראַסט און שניי. אַבער שווייגן קען מען אויך נישט.

האַט מיכאַלעוויטש צונויפגערופן אַלע פאַרשיקטע רעוואַ-לוציאַנערן און מען האָט זיך באַראַטן, וואָס צו טאָן. איז גע-בליבן, אַז מיכאַלעוויטש זאָל אַנשרייבן אַ פּראַטעסט קעגן די

שמייסער, קעגן דעם צאר און זיינע ארויסהעלפערס און אויס-
דריקן מיטגעפיל די געלימענע, די באליידיקטע. מען האט אזוי
געטאן און דעם פראטעסט אפגעדרוקט אין עטלעכע צייטונגען,
וועלכע האבן זיך איינגשמעלט דאס צו דרוקן, ווייל פאר אזא
זאך האט אויך געדראָט אַ האַרבע שטרעף.

איז דערנאָנגען די זאך צום רעגירונגס-כאַאָמטן פון יענעם
קרייז. ער האט זיך גלייך אָנגעשמויסן, אַז דאָס איז די אַרבעט
פון באַרימטן רעוואָלוציאַנער מיכאַלעוויטש, דאָס האָט געוויס
געטאָן אַט דער מיט דער בלאַנדער באַרד. ער וועט אים ניט
שווייגן. ער וועט אים שוין אַנלערנען פאַר אזא זאך.

מיכאַלעוויטש האָט פון גאַרניט ניט געוואוסט. פאַר נאַכט
קומען צו אים זשאַנדאַרן און זאָגן אים, אַז נאָך היינט אין אַוונט,
איז עטלעכע שעה אַרום וועט מען אים אַוועקפירן פון דאַנען
זייער ווייט, אין אַ העק, וואו קיין מענטשלעכער פום איז כמעט
נאָך ניט געווען.

דאָס איז געווען די נקמה, וואָס דער צאַרישער באַאָמטער
האַט צוגעטראַכט. מיכאַלעוויטשן איז די מעשה ניט געפֿעלן
געוואָרן. ווי וועט ער דאָס אין מיטן נאַכט לאָזן זיך מיט אַ
שליטן אין די הרי-חושך*)? — נישט צוגעגרייט, נישט אָנגע-
קליידט ווי געהעריק. פּלוצעם. ער וועט אויסגיין אין וועג.
ניין, ער וועט ניט גיין!

ער האָט זיך גלייך אויסגעטאָן, זיך אַרייננעלייגט אין בעט.
זאַל מען טאָן, וואָס מען וויל. מען וויל אים בכיוון אומברענגען
און קיין פּויגל זאַל אפילו קיין פיפּס ניט טאָן. ניין, ער וועט
מיט גומן ניט גיין. ער וועט זיך ניט רירן פון בעט.

איז אַ פאַר שעה אַרום זיינען צוגעפאַרן צום הויז זשאַנדאַרן
און וועכטער. מיכאַלעוויטש האָט שוין געהערט די גלעקלעך
און די קולות אונטערן פענצטער. ער ליגט. עס אַרט אים ווי
די וואַנט. זיינען זיי אַריין אין שטוב:

— נו, הייב זיך אויף, מו זיך אָן ...

*) Far away at the world's end.

— ניין ...
 — קום פארן ...
 — ניין ...
 — וועט מען דײך נעמען מיט גוואלד ...
 — סידן מיט גוואלד ...
 — עס איז א באפעל, אז מען מוז דײך אוועקפירן ...
 — מיר גייט דאס ניט אן ...
 זעען זיי, אז עס העלפט ניט קיין רייד, גיט דער עלטסטער
 א באפעל:

— ברידערלעך, נעמט אים מיט כוח, מיט גוואלד ...
 האט מען זיך א נעם געמאך צו אים מיט גוואלד.
 ניין, ער וועט זיך ניט אנטאן. ער וועט זיך בשום אופן
 ניט אנטאן. אט, אט-אזוי, א נאקעטן, זאלן זיי אים שלעפן.
 — וועסטו, ברודערקע, פארפרוירן ווערן, אין דרויסן איז
 פערציק גראד ...
 — גיט אייער דאגה ...

טראגט מען אים א נאקעטן. עס ברענט דער פראסט. אז
 מע טוט א גאס א ביסל וואסער, ווערט עס פארפרוירן פאלנדיק.
 דערווייל האט זיך דאס גאנצע דארף פויערים ארוםגעקליבן
 ארום הייזל.

ניין! זיי וועלן ניט לאזן אזא מערדעריי, ניין, זיי וועלן
 זיך א נעם מאן.

און אט ווערט באלד א בלוטיק געשלעג. קיינער וועט שוין
 דא ניט קענען פונאנדערייסן. דא וועלן געוויס פאלן טויטע.
 האט זיך מיכאלעוויטש א שמעל געמאך און זיך אפגערופן
 צו די פויערים:

— ברידערלעך, בארעכנט זיך, וואס איר טוט ... זיי האבן
 ביקסן, רעוואלווערן ... עס וועלן זיין אומזיסטע קרבנות ...
 מילא, איך בין פארפאלן, איך וועל אומקומען אין וועג, אבער

איך וועל שוין זיין דער לעצמער רעוואלוציאנער, וועלכן מע וועט אזוי אוועקשלעפן, אזוי ווי א הונט... גייט אהיים, ברי-דער, זייט געזונט, איך דאנק אייך.

די שליטל-גלעקלעך קלינגען. דער פערד-אנטרייבער שמייסט שוין די פערד. דער שלימן גליטשט זיך ווי א רוח*) איבער דעם סיבירער שניי. דער פורמאן פארציט שוין דעם סיבירער ניגון.

נאר דא דערשפירט מיכאלעוויטש, אז אים איז עפעס גע-ווארן אזוי ווארעם, אזוי אנגענעם, ווי ער וואלט ליגן אונטער א ווארעמער פערענע. וואס איז דאס אזוינס? ער האט גע-הערט, אז איידער מע ווערט פארפרוירן, דערשפירט מען א ווארעמקייט אין אלע גלידער. אבער גיין. ער פילט אלץ, ער טראכט, ער ווייסט וואו ער געפינט זיך. וואס זשע איז דאס פארט מיט אים?

א. א. ער האט זיך געכאפט. ער ליגט איינגעדעקט אין א בארג פומערלעך. ער שטעקט ארויס דעם קאפ און ער זעט, אז איבער אים איז א גאנצער בארג מיט פויערשע פומערלעך. דאס איז די מלאכה פון די פויערים. אז זיי האבן דערזען, אז מיכאלעוויטש לאזט זיך ניט שלאגן פאר אים און אט-אט רירט זיך שוין דער שלימן און ער ליגט א נאקעמער, האבן זיי אראפ-געכאפט פון זיך די פומערלעך זייערע, אלע איינער נאכן אנ-דערן, איינער נאכן אנדערן, און ארויפגעווארפן אויף אים, איינס אויף איינס, א גאנצן בארג, און ער האט גארנישט געפילט און דעריבער איז אים אזוי ווארעם.

מען איז אפגעפארן א גאנצע נאכט. פאר טאג איז מען פארבייגעפארן א דארף וואו עס איז דא א שפיטאל. מען האט זיך דארט אפגעשטעלט צו ביטן די פערד. מיכאלעוויטש איז אריין זיך אפרוען אין הויז פון שפיטאל.

אז ער איז פארביי דעם שפיטאל, האט ער זיך דערשראקן.

*) Devil.

ער האָט זיך ניט דערקענט. אין שפיגל איז ער געשמאנען מיט
א גרויען קאָפּ און גרויער באַרד.

אין דער נאַכט איז ער גרוי געוואָרן.

אין שווערע טעג

לויפן חדשים און יאָרן.

בייניש איז שוין עלטער געוואָרן. ער האָט ניט געוואָלט
פאַרבלייבן אין סיכור, און איז ווידער אַוועק צו די היימישע
שמעט. איבערן גרויסן רוסלאַנד האָט געהערשט דער בייזער
צאָר און זיינע דינער. מיט זיי צוזאַמען — נויט, אַרעמקייט און
רעכטלאָזיקייט. פון די רעוואָלוציאַנערן זיינען געבליבן נאָר
קליינע הייפעלעך — די מומיקסמע. זיי זיינען אַבער געווען
צעשטויבט. איינער האָט ניט געוואוסט פון צווייטן; האָט מען
געדאַרפט זיי פאַרבינדן צווישן זיך, ווייל עס וועט דאָך קומען
דער טאַג, ווען די אַרבעט וועט זיך ווידער אָנהייבן. דער קאַמף
וועט פאַרגעזעצט ווערן.

דאָס האָט בייניש געטאָן, ווי שווער דאָס איז ניט געווען.
ווידער איז ער געגאַנגען פון שטאַט צו שטאַט אויסצוגעפינען
די ריכטיקע מענטשן, געמוטיקט זיי, געלערנט זיי, צונויפגע-
נומען זיי אין געהיימע גרופעס. מיט אים צוזאַמען זיינען געווען
נאָך מומיקע און פאַרעקשנמע סאַציאַליסטן — יידישע, רוסישע,
פּוילישע, לעטישע, גרוזינישע און אַרמענישע. זיי האָבן אויך
געטאָן דאָס זעלבע. פון מאַל צו מאַל פלעגן זיי זיך געהיימער-
הייט צונויפפאַרן אין אַ באַהאַלטענעם פּלאַץ, זיך דורכרעדן
צווישן זיך.

בייניש האָט געזען, ווי מע קומט ביסלעכווייז צוריק צו די
כוחות. עס וואַקסט ווידער די באַוועגונג. מיט זיין האַרץ און
געדאַנק האָט ער געזען און געפילט, אַז באַלד-באַלד וועט זיך
אויפהייבן די צווייטע כוואַליע פון דער רעוואָלוציע.

אין דער ערשטער וועלט-מלחמה

עס האָט געפלאַקערט איבער דער וועלט די ערשטע וועלט-מלחמה. מיליאָנען מענטשן האָט מען צעשאַסן, פאַרסמט און אויסגעקוילעט. די הערשער פון די פאַרשיידענע לענדער האָבן ניט געקאָנט זיך צעטיילן מיטן רויב פון דער וועלט און זיי האָבן מלחמה געהאַלטן — ניט זיי, די הערשער, זיינען גע-גאַנגען אויף די שלאַכטפעלדער, זיי האָבן געשיקט זייערע פעל-קער: די פויערים, די אַרבעטער, די יונגע זין פון זייערע לענדער.

שטעט און דערפער זיינען פאַרברענט געוואָרן. הונגער, פייער און טויט האָבן געריסן איבער די לענדער, פאַרשריט אומגליק.

אין בראַנד פון דער מלחמה האָט זיך בייניש געפונען אין דער גרויסער, אַלמער און באַרימטער שטאָט ווילנע, וועלכע איז געווען פאַרנומען פון דעם גרויזאמען דייטשן מיליטער. ער האָט דאַרטן געהאַלטן די אַרעסטע און אומגליקלעכסטע, געעפנט סיבן פאַר הונגעריקע, שולן פאַר קליינע קינדער, געעפנט אַן „אוניווערסיטעט פאַר אַלעמען“, וואו עס האָבן זיך געזאַמלט די אַרבעטער, וועלכע האָבן געדאַרשט נאָך וויסן. ער האָט מיט זיי געלערנט, געלייענט פאַר זיי לעקציעס איבער פּאָליטיק און קולטור. גאַנץ ווילנע האָט אים ליב געהאַט ווי אַ טאַטן.

דייטשע מיליטער-לייט האָבן געבאַלעבאַטעוועט איבער דער שטאָט. זיי האָבן געטריבן די באַפעלקערונג צו צוואַנגאַרבעט אין די וועלדער און זי פאַרמשפּט אויף הונגער און קעלט. האָט זיך באַוווּן אַ מוטיקער אויפּרוף אין די גאַסן פון ווילנע:

„מיר וועלן זיך ניט לאָזן שלעפּן ווי שקלאַפּן. מיר וועלן ניט גיין!“

די שטאָט האָט פאַרשטאַנען, אַז בייניש האָט דעם אויפ-רוף געשריבן; און די דייטשע זשאַנדאַרן האָבן געזוכט אים

צו ארעסטירן. ער האט זיך אויסבאהאלטן עמלעכע טעג. זיי האבן אבער אים געפונען.

גאנץ ווילנע האט אויפגעקאכט. ווען דער עלטסטער פון די דייטשע זשאנדארן האט געהאלטן ביינישן אין זיין צימער און אים געפארשט, האבן זיך ארום זשאנדארס-הויז געקליבן מויזנטער מענטשן. די גאס איז שווארץ געווען פון עולם. דאך-טוירים זיינען געקומען צו לויפן און דערקלערט, אז ער איז קראנק און וועט נישט אויסהאלטן א נייעם ארעסט און טורמע. עס איז געלונגען אים ארויסצורייסן פון די הענט פון די דייטשע זשאנדארן. בייניש קאן מער נישט בלייבן אין ווילנע און פארט ארויף אין ווארשע.

די מענטשן האבן מערניט אויסגעהאלטן

עס איז געווען אין יאר 1917. דאס פאלק האט מערניט געקאנט און מערניט געוואלט ליידן. די סאלדאטן האבן מער-ניט געוואלט קיין מלחמה. זיי האבן געוואלט ברויט, ערד און פרייהייט.

פון אונטער דער ערד זיינען ארויס די פארבאהאלטענע רעוואלוציאנערן און זיך געשמעלט אין שפיץ פון פאלק. אין געציילטע טעג, אין געציילטע שעהן האט זיך אויפגעהויבן א מעכטיקע כוואליע פון רעוואלוציע. קיינער איז נישט געווען בכוח איר זיך אנטקעגנצושטעלן...

די פרייהייט-קעמפער האבן געזיגט. זיי האבן פארטריבן דעם צאר און זיינע מיניסטארן, די זשאנדארן און די שפיאנען. יום-טוב איז געווען אין לאנד. מענטשן האבן זיך געהאלדוט און געקושט. אלע ארעסטאנטן האט מען ארויסגעלאזט פון די טורמעס. די זון האט געשיינט העלער. דער הימל איז געווען בלויער. די פרייד האט פארגאסן אלע ברוקן פון די שמעט, אלע פעלדער פון די דערפער. יעדער איינער האט זיך געפילט בע-סער און יינגער.

דאס איז געווען דער גרויסער יום-טוב פאר ביינישן.

לעצט בילד פון בייניש מיכאלעוויטש

זיינע לעצמע יארן

די מלחמה האט זיך שוין לאנג געענדיקט. בייניש איז שוין געווען ווייס ווי א טויב. אבער זיינע אויגן זיינען געווען נאך אלץ בלוי; זיין הארץ מונטער, זיין געדאנק קלאר. ער האט געלעבט אין דער גרויסער שמאט ווארשע.

אין א קליין דאכשטיבל פון א הויכן הויז האט בייניש געוואוינט, צווישן דער סאמע געדיכטעניש פון די יידישע גאסן. דארט האט ער געשריבן ביכער, די מענטשן זאלן לייענען און וויסן, ווי אזוי מען האט פאר דער פרייהייט געקעמפט, ווי טייער מע דארף זי האלמן. ער האט אויך געשריבן אין ציי-טונגען, ער האט גערעדט אויף פארזאמלונגען, וואס זיינען שוין פארגעקומען אין גרויסע זאלן און טעאטערס, אונטער דעם אפענעם הימל. די מענטשן האבן ליב געהאט צו הערן זיינע אמתע און שיינע רייד. ער איז געווען געבויגן, אלס, אבער זיין שמים האט געקלונגען ווי א זילבערנער גלאק.

זיין גרעסטע זארג זיינען געווארן די קינדער. די קינדער דארפן האבן קינדערהיימען, שולן. די שולן דארפן זיין יידישע, פרייע און ליכטיקע. די לערערס דארפן זיין ווי טאטע-מאמע צו די קינדער. מען דארף געבן די קינדער עסן, זיי זאלן הונגעריק ניט זיין. לערערס האבן די שולן געבויט, די ארבעטער האבן זיי געהאלפן, בייניש האט זיי געמוטיקט און געמונטערט.

אלע יידישע פאלקשולן האבן זיך פאראייניקט אין איין ארגאניזאציע — אין דער צענטראלער יידישער שול-ארגאניזאציע. עס זיינען געקומען 2000 דעלעגאטן פון גאנצן לאנד — די בעסטע לערערס, די איבערגעגעבנסטע קעמפערס, און זיי האבן אויסגעקליבן פאר זייער פארזיצער — בייניש מיכאלע-וויטש.

לויפן ווייטער חדשים און יארן. בייניש ארבעט נאך אלץ — ווי ער וואלט ווערן יינגער און יינגער. ער שרייבט נייע ביכער,

בוים נייע שולן, פארט איבער שמעט, רעדט אויף פארזאמלונג-גען. די שולן זיינען געוואקסן און אלץ גרעסער איז דארט גע-ווארן די מחנה קינדער, וועלכע האבן זיך געלערנט צו זיין גוטע און שמאלצע יידן און מענטשן. די שולן האבן זיך גע-נייטיקט אין געלט, איז בייניש צום ערשטן מאל געפארן קיין אמעריקע. געפארן צו די יידישע ארבעטער פון אמעריקע. ארומגערייזט די פאראייניקטע שטאטן. געווען אין ניו-יארק און אין לאס-אנדזשעלעס, אין פילאדעלפיע און אין שיקאגע, אין דעטראיט און אין באסטאן, און אין נאך און אין נאך שמעט. אומעטום גערעדט צו די יידישע ארבעטער, צו די גרעסטע אר-גאניזאציעס פון די יידישע ארבעטער אין אמעריקע. און אלע האבן געהערט וואס ער האט צו זיי גערעדט, און געטאן זיין פארלאנג — געהאלפן. דער ארבעטער-דינג האט אים אויפ-גענומען מיט אפענע ארעמס, מיט ברידערלעכקייט און האר-ציקייט, און באשלאסן אז יעדער מיטגליד פון ארבעטער-דינג זאל געבן א האלאר א יאר פאר די יידישע שולן אין פוילן.

בייניש איז צוריקגעקומען קיין פוילן און האט דארט דער-ציילט די יידישע ארבעטער, די יידישע קינדער, וועגן די יידישע ארבעטער אין אמעריקע.

זיינע לעצטע טעג

אויסגעזען האט ער שוין זייער אלט, ווי א זקן, אבער אלט איז ער געווען אין גאנצן 54 יאר. זיין קערפער איז געווען אפ-געשוואכט פון טורמעס, פון סיביר, פון מאטערנישן, פון הונגער, פון קארצער, וואגלעניש און נויט. ער האט זיך געפילט שוואך און געמוזט זיך לייגן צו בעט.

אין דער צייט איז פארגעקומען א גרויסע פארזאמלונג פון לערערס און שולטוערס. בייניש האט געדארפט פאר זיי רעדן. ער האט אבער שוין קיין כוח ניט געהאט, האט ער געשריבן זיין רעדע צו דער פארזאמלונג. איך, דער שרייבער פון די

שורות, האב גענומען פון זיינע ציטערדיקע הענט די געשריבענע רעדע און זי אזוי געלייענט פאר די פארזאמלע:

„געבוירן אין נויט, דערצויגן אין פיין, ארומגערינגלט מיט טריישאפט און ליבע, האט אונדזער שול, דאס שענסטע און בעסטע, וואס מיר האבן לעצטנס געשאפט, אויסגעהאלטן די שווערסטע רדיפות, וואס מען האט געמאכט אויף איר און זי וועט ווייטער געוויס ניט אומקומען“.

„נאך דער געוואונענער פרייהייט איז אויף א צייט ווידער געקומען די אונטערדריקונג, די צייט וועט אבער לאנג ניט דויערן. מיר וועלן אלע אין גאנצן באפרייט ווערן. און פריי וועט זיין אונדזער שול, ווייל א פרייע וועלטלעכע שול איז דער לעבעדיקער שפראך פון די יידישע מאסן — דאס איז די קול-טור-באדערפעניש פון די אויפגעוואכטע, דאס איז אונדזער ציל“.

„ענגער ארום אונדזער שול! פעסטער און טרייער מאן אונ-דזער ארבעט און אונדזער שול וועט געקרוינט ווערן מיט נצחון. זאל לעבן אונדזער שול“.

אין דער זעלבער צייט איז פארגעקומען א צוזאמענפלי פון דער יידישער ארבעטער-יונגט פון אלע שטעט פון פוילן. מען איז פון אומעטום געקומען מיט פענער און מיט בלומען, מיט כאָרן און מיט אַרקעסטערס. ביינישן האט געצויגן פון קראַנק-בעט צו די יונגע קינדער. ער האט זיך אבער שוין ניט געקאָנט אויפהייבן פון זיין בעט און ער האט צו זיי א בריוו געשריבן:

„היינט זיינען זיך צוזאמענגעפלויגן אונדזערע חלומות פון צענדליגער יאָרן. דאס מאַרשירט היינט אזוי שמאַלץ אונדזער אייגענע צוקונפט. דאס גייט אונדז אַנטקעגן אזוי ריטמיש אונדזער מאָרגן“.

„הייבט זשע זיך העכער, איר, שמורעם-אַנזאָגער פון דער צוקונפט. פליט שמאַרקער, שמאַלצער, ביז איר וועט דערגרייכן דאס לאַנד פון א גלייכער און א פרייער מענטשהייט, ביז איר וועט קומען צו דער מלוכה פון סאַציאַליזם“.

באלד נאך דעם האָט ער אויסגעוויכט זיין נשמה. בליצשנעל האָט זיך פאַרשפּרייט די ידיעה איבער דער שמאַט און מויוזנטער מענטשן האָבן זיך געלאָזט צו זיין וואוינונג, וואו ער איז שוין געלעגן אַ טויטער. אין פאַרלויף פון געציילטע שעהן האָט וועגן זיין טויט געוואוסט דאָס גאַנצע לאַנד. באלד האָט דער מעלע-נראַף און די ראדיאַ געטראָגן די ידיעה אויך קיין אַמעריקע.

ווער איז דער מענטש ?

ווער איז דער מענטש, וואָס ליגט אין דעם אַרון, וואָס ווערט געטראָגן אין מיטן דער ריזיקער, הונדערט מויוזנט קעפּיקער מחנה ?

ווער איז דער מענטש, וואָס צוליב זיין לוויה האָבן זיך אַפּ-געשמעלט די סטריטקארס, האָבן זיך פאַרמאַכט אלע געשעפטן ? ווער איז דער מענטש, צוליב וועלכן הונדערט מויוזנט מענטשן גייען איבער די גאַסן און זינגען טרויער-לידער ? ווער איז דער מענטש, וואָס פאַרויס זיין אַרון גייען מויוזנטער קינדער מיט רויטע בלומען און זינגען :
„איז געפאלן אַ דעמב“ ...

ווער איז דער מאַן אין אַרון, וואָס זיין גוף איז טויט, אַבער זיין גייסט לעבט און שוועבט איבער דער מחנה ? ער האָט געהייסן בייניש מיכאלעוויטש.

קינדער-רינג-ביבליאטעק

סעריע : היסטארישע געשמאלטן

נאָר וואָס דערשינען :

פון יודל מאַרק	}	רשי	1.
		רבינו גרשום	
		יהודה חסיד	
פון י. מעצקער		יצחק אַברבנאל	2.
פון יודל מאַרק	}	דוד הראובני	3.
		שלמה מולכו	
פון ב. סיגאַל		משה מענדעלסאָן	4.
פון י. פאַט		בייניש מיכאַלעוויטש	5.
פון ב. י. ביאַלאַסטאַצקי		מאָריס ראָזענפעלד	6.

עס ווערט צוגעגרייט צום דרוק :

מ. מאַנטעפיאַרע	13.	רב עקיבא	1.
ג. ריסער	14.	רב און שמואל	2.
א. קרעמיע	15.	רב אשי	3.
דרייפום	16.	שמואל הנגיד	4.
זונדעלעוויטש	17.	יהודה הלוי	5.
הירש לעקערט	18.	בנימין פון טודעלאַ	6.
גערשוני	19.	רמבם	7.
י. ל. פּרץ	20.	שבתי צבי	8.
ברוך זולאָדעק	21.	ב. שפינאָזא	9.
מאיר לאַנדאָן	22.	א. אַקאַסטאַ	10.
די מעשה פון יידיש	23.	מנשה בן ישראל	11.
		ר' ישראל בעל שם טוב	12.

